

د افغانستان تاريخي کلاکانو ته، يوه لنډه کتنه

ليکوال: ډاکټر معمار حشمت الله اتمر
پيڅليک: زمري / کال ۱۴۰۷ شمسي

Ketabton.com

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

ليکي پوهه:

سرليک: د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

ليکوال: داکتر مهندس حشمت الله ،، اتمر ،،

ابډپتور:

د پڅښتنې ډيزان: داکتر مهندس حشمت الله ،، اتمر ،،

خپرندوی:

چاپشمبر: ۲۰

چاپ نېټه: زمري / کال ۱۴۰۷

واټس اپ: +۹۳۷۹۹۳۷۶۹۹۸

برېښنالیک: atmar_hashmatullah@yahoo.com

د چاپ حقوق له ليکوال او خپرندوی سره خوندي دي، بې اخځ ښووني
ترې د گټې اخيستنې اجازه نه شته.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

لړليک

سړليک چوپړی

- ۱ پښتۍ.....
- ۲ بسم الله الرحمن الرحيم.....
- ۳ ليکي پوهه:.....
- ۴ لړليک.....
- ۷ تران (پيل، شروع، بريد).....
- ۹ د يادښتونو له پاره:.....
- ۱۰ کلا:.....
- ۱۲ د کلا تعريف:.....
- ۱۴ د توپير ځانگړتياوې:.....
- ۱۷ د اختيار الدين کلا يا د هرات ارگ.....
- ۱۷ شاليد (تاريخ يا تاريخچه).....
- ۱۸ زانگړتياوې:.....
- ۲۶ د فريدون کلا:.....
- ۳۰ د کلا شاوخوا پراخ باغ:.....
- ۳۲ د برگت عبدالاحمد خان کلا.....
- ۳۲ برگت عبدالاحمد خان:.....
- ۳۲ د برگت مړينه:.....
- ۳۲ برگت عبدالاحمد خان کلا:.....
- ۳۴ شتون (موقعيت):.....

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

- .....
- ۳۷ ..... په بل نقل قول کې: .....
- ۴۰ ..... د چک ولسوالۍ نه برجه کلا .....
- ۴۰ ..... نه برجه کلا: .....
- ۴۰ ..... د کلا لنډه تاريخچه: .....
- ۴۱ ..... د کلا اړخ برجونه: .....
- ۴۷ ..... د کلا منځ کې بله کلا او بل برج (نهم برج): .....
- ۴۹ ..... لويه کلا: .....
- ۵۱ ..... تاخچي (طاقچي) .....
- ۵۲ ..... د کلا لويه دروازه: .....
- ۵۵ ..... حمامونه: .....
- ۶۰ ..... کلا دېوالونو لاندنۍ برخه: .....
- ۶۱ ..... د کلا نه باندې ودانۍ: .....
- ۶۲ ..... د کابل لوړه کلا (کولوله پشته) .....
- ۶۲ ..... لوړه کلا: .....
- ۶۳ ..... د لوړې کلا سيمې شاوخوا دېوال: .....
- ۶۶ ..... د عامه ننوتلو دروازه .....
- ۶۸ ..... د کلا ننوتل: .....
- ۷۱ ..... برجونه: .....
- ۷۳ ..... تونلونه يا بنکرونه: .....
- ۷۴ ..... د لوړې کلا شاوخوا دېوال: .....
- ۷۵ ..... زينې: .....

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

- .....
- د باران ناوي: ٧٦
- کوڅه يا سړک: ٧٨
- ساحه (منظره): ٨٠
- د حشمت خان کلا: ٨٢
- زړه کلا: ٨٥
- حشمت خان د کلا حرمسرای: ٨٨
- د سراج کلا (قلعه سراج): ٩٦
- سر چينه: ١٠٥
- د چاپ شويو کتابونو لیست ١٠٦
- د کار لاندې کتابونو لیست ١١٢
- د وخت او امکان په صورت کې ١١٣
- د پښتۍ څټ ١١٤

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

تران (پيل، شروع، بريد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ إِجْلَالًا
لِقُدْرَتِهِ، وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خُضُوعًا لِعِزَّتِهِ، وَصَلَّى
اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ .

بي پايه ستاينه او بي حده مننه، د هغه سپېڅلي ذات نه چې د وجود مانۍ او کاینات يې د انساني وجود د تکامل او د انسان له پاره د خپل سپېڅلي ذات او عبادت د حقيقت له پېژندلو پرته جوړ کړل. هغه د ذات پوهه، عالي، لوړ او ښکلي نومونه دي، او کائناتو د پيدايښت يوه حتمي لامل دی.

عظمت، د ټولې نړۍ موجوديت، د ناڅاپه څخه راوتل، حق د رسيدو جوهر په يوه والي کې د اعتراف، تباهي او بي وسي يوه له لوړو وسيلو څخه دی.

گرانو لوستونکو!

دا ځل مې و غوښتل د افغانستان تاريخي کلاگانو ته يوې لنډې کتنې تر عنوان لاندې کتاب وليکم او د خپلو کتابونو مينوالو او لوستونکو سره يې گډ (شريکه) کړم.

زما د کتابونو مېنه وال يوازې معماران او انجنيران نه دي، او نه بايد اوسي، نوځکه غواړم ورځ په ورځ د خپلو ليکونو کې توپير راوړم چې د هرې څانگې مېنه وال په کې ډېر شي، دا کار به ما دېته اړ کړي چې ليکنې مې توپير و لري او هم به مې مينه وال ډېر شي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

پاکه ربه!

زموږ له پاره خپله لاره بې ستونزې کړه، تر څو موږ له تا پرته بل څوک و نه وینو او نه یې پېژنو.
زموږ سره مرسته و کړه تر څو مو په وجود کې د غرور نخبه پاتې نه شي او د اسلام د دین له سپيڅلو بنده گانو څخه مو و بولي.

- د نظر ټولو خاوندانو او هغه څوک چې دا کتاب لولي په پېر درنښت هېله کېږي چې، خپلې غوښتنې او وړاندیزونه د دې کتاب د بیا کتنې له پاره، زما سره شریکه کړئ.

Whatsapp: ۰۰۹۳۷۹۹۳۷۶۹۹۸

په درنښت
ډاکټر معمار حشمت الله اتمر

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د يادښتونو له پاره:

- ..... - ۱
- ..... - ۲
- ..... - ۳
- ..... - ۴
- ..... - ۵
- ..... - ۶
- ..... - ۷
- ..... - ۸
- ..... - ۹
- ..... - ۱۰

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

کلا:

کلا يا قلا (قلعه) يوه قوي ودانۍ ده چې په لرغونو وختونو کې په هېواد، ايران، هند او چين او په منځني پېړيو په اروپا کې د اشرافو له خوا جوړه شوې وه.

کلا د هغه مانۍ څخه توپير لري چې قلعه نه لري، او يو قوي ښار، چې د پيرۍ ورته والي سره، سره د عامه دفاع يوه بڼه وه. د وخت په تيريدو سره، د دې اصطلاح کارول د پيرۍ بدلونونه راغلي او بېلا بېلو (مختلفو) ودانيو ته يې اشاره کړې ده. د پيريو په اوږدو کې، د دوی د ورته والي سره سره، کلا گانې بېلابېل (مختلف) شکلونه او ځانگړتياوې لري.

په اروپا کې کلا گانې په نهمه او لسمه ميلادي پيرۍ کې د کارولينگين امپراتورۍ له سقوط او د شخصي ځمکوالو او شهزادگانو ترمنځ د سيمې له ویش وروسته راڅرگندې شوې دي.

دغو اشرافو د خپل شاوخوا چاپېريال د کنترول له پاره کلا گانې جوړې کړې او هغه يې په بريدي او دفاعي جوړښتونو سمبال کړې؛ دا ډول جوړښتونه هغه اډې وې چې له هغې څخه اشراف کولی شي په ورته وخت کې بريد او دفاع وکړي. که څه هم د کلاگانو اصل پير پوځي گڼل کيږي، دوی د قوماندې مرکزونو او د ځواک سمبولونو په توگه هم کارول شوي دي.

ښاري کلا گانې د اصلي خلکو او مهمو لارو د کنترول له پاره کارول کېدې؛ کليوالي کلا گانې هم د پيرۍ وختونه د مرکزونو لکه کارخانو او حاصلخيزې ځمکې تر څنګ جوړې شوې وې چې د ژوند له پاره ورته اړتيا وه.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

پيری کلاگانې په اصل کې د خټو او لرگيو څخه جوړې شوې وې خو وروسته د ډبرو سره پياوړې شوې.

لومړنيو کلاگانو د طبيعي دفاعي گټو لکه غرونو، سيندونو، جوړښتونو لکه برجونو څخه گټه پورته کړه، او د مرکزي دفاعي برج پر بنسټ ولاړ وو.

د دولسمې پيرۍ په وروستيو او د ديارلسمې پيرۍ په لومړيو کې، د کلا دفاع علمي پرمختگونه ترلاسه کړل. دې پرمختگونو د دواړو خواوو څخه د توپ د بزو تخنيک سره د برجونو پراخولو لامل شو.

پيری عصري کلاگانې څو گونې او د متمرکز دفاع پر بنسټ وې، د دفاع څو مرحلې چې کولی شي په ورته وخت کې د کلا د ځواک اعظمي کولو له پاره کار وکړي. دا دفاعي بدلونونه د صليبي جگړو په جريان کې د ترلاسه شويو تجربو وروسته د کلا ټيکنالوژۍ کې د پرمختگونو ترکيب ته منسوب شوې، په شمول د مرکزي قلعي جوړول، او د پخوانيو دفاع لکه رومي دفاعي پوستو څخه الهام اخيستل، د کلا گانو ټول معمارۍ عناصر پوځي نه دي، د خندقونو په څير شيان د خپل اصلي دفاع هدف څخه د ځواک سمبول ته وده ورکړه.

که څه هم اروپايانو په ۱۴ پيرۍ کې بارودي (باروتي) مواد ترلاسه کړل، خو تر ۱۵ پيرۍ پورې يې په کلاگانو کې ډير اغيز نه درلود، کله چې توپونه دومره ځواکمن شول چې د ډبرو دېوالونه مات کړي. که څه هم په شپاړسمه پيرۍ کې کلاگانې جوړې شوې، خو د توپونو نوي ټيکنالوژۍ دوی د ژوند کولو له پاره نامناسب ځايونه کړل، په دې توگه، د استوگنې کلاگانې پريښودل شوې او د توپخاني کلاگانو له خوا بدلي شوې چې په ملکي حکومت کې يې هيڅ رول نه درلود.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د اتلسمې پېړۍ وروسته، د منځنيو پېړيو د اروپايي معمارۍ رومانتيزم د بيا راژوندي کولو د يوې برخې په توگه د جعلي کلاگانو د جوړولو سره، کلا ته تگ راتگ، که څه هم نور يې پوځي اهداف نه درلودل، بيا زيات شو.

د کلا تعريف:

قلعه يوه فارسي کلمه ده او قالیه يوه عربي پور شوې کلمه ده. کلا له قلعه څخه توپير لري؛ ځکه چې قلعه يو قوي پوځي ودانۍ ده او کلا د استوگنې ځای دی. د کلا د کلمې د معنوي ساحې په اړه هيڅ اجماع نشته، مگر دا د پاچا، والي، مالک يا اشراف له پاره يو قوي ځای گڼل کېږي.

کلا د هغه ماڼۍ څخه توپير لري، چې برجونه يا دېوالونه نلري، يوه کلا لري، چې د اشرافو له پاره استوگن ځای نه دی، او يو قوي ځای دی، چې د عمومي دفاعي اډه ده.

په هر صورت، د دې ډولونو ترمنځ پېړۍ ورته والی شتون لري. د وخت په تېرېدو سره، د دې اصطلاح کارول پراخ شوي او مختلفې ودانۍ د دې لقب سره نومول شوې دي.

د ۹۰۰ کلونو څخه زيات وخت کې چې کلاگانې جوړې شوې دي، دغو جوړښتونو مختلف شکلونه او ځانگړتياوې غوره کړې دي.

د "قلعه" کلمه له منځنۍ فارسي څخه عربي او ترکي، او له اکاديان (کالکو) څخه منځنۍ فارسي ته ننوتلې. قلعه معارب يوه فارسي کلمه ده چې د کلا، کلات او کلک په بڼه ده، چې د ډېرو کلمو په څېر، د عربي کېدو پر مهال په قاف بدله شوه او له فارسي څخه عربي ته داخله شوې

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

ده . په فارسي کې، په تيرو وختونو کې، د "دز" او "دژ" کلمې ډېرې په دې معنی کارول کېدې، او دا په ډېرې جغرافيايي نومونو کې هم ليدل کېږي، لکه دزفول (دژپول) معنی "پل کلا" او "دزج"، چې په ايران کې د ډېرې کليو نوم دی، د "دزگ" او "دژگ" معنی "کوچنی کلا" له پاره عربي کلمه ده.

د فارسي کلمه "دزدار" (دجدار)، چې معنی يې "د کلا ساتونکی" ده، هم په عثماني ترکي ژبه کې پور اخیستل شوې وه او د بوسنيا په گډون د عثماني واکمنۍ لاندې سيمو کې کارول کېده.

ځينې وختونه دا اصطلاح د ټولو ډولونو قلعه بندۍ له پاره کارول کېږي، او په پايله کې په غلط معنی کارول کېږي. يوه بېلگه يې ميدن کلا ده، چې د خپل نوم سره سره، د اوسپنې دورې يوه غونډۍ چې خورا مختلف اصل او هدف لري.

که څه هم د "کلا" کلمه د يوې جايداد کور له پاره عامه اصطلاح نه ده گرځيدلې، ډيری دا کورونه په خپل نوم کې د "کلا" کلمه لري، په داسې حال کې چې لږ شمېر يې د کلا معمارۍ ځانگړتياوې لري، معمولاً ځکه چې د دوی مالکين د تيرو سره د نښلولو لېوالتيا درلوده او احساس يې کاوه چې د "کلا" کلمه د دوی د ځواک څرگندونه وه.

د څېړنو له مخې، لکه څنگه چې پورته يادونه وشوه، کلا د يوې منل شوې مفکورې په توگه منل شوې، ريښې يې اروپا ته ځي او وروسته صليبيانو دا د منځني ختيځ ځينو برخو ته خپره کړه.

په ټوله نړۍ کې په مختلفو ځايونو کې، ورته ودانۍ د قلعي د مفهوم سره تړلې د قلعي ځانگړتياوې او نورې توضيحي ځانگړتياوې لري، که څه

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

هم دوی په مختلفو وختونو او شرایطو کې جوړ شوي، مختلف پرمختگونه او اغیزې یې تجربه کړې دي.

د بېلګې (مثال) په توګه، تاریخ پوه ستیفن ټرنبل په جاپان کې شپږو ته یوه کلاګني، چې "د پرمختګ یو بشپړ مختلف تاریخ په کې شامل دی، چې په بشپړ مختلف ډول جوړ شوی او د بشپړ مختلف طبیعت بریدونو سره د مقابلې له پاره ډیزاین شوی." که څه هم د ۱۲مې پېړۍ په وروستیو او د ۱۳مې پېړۍ په لومړیو کې جوړې شوې اروپایي کلاګانې په اصل کې د ډېرو څخه جوړې شوې وې، خو شپږو تر ۱۶مې پېړۍ پورې په عمده توګه د لرګیو څخه جوړ شوي و.

د نورمن وایټ برج، د لندن برج دفاعي برج، چې د کلا ټولو کارونو ته یې خدمت کاوه په شمول د ښار دفاع، د استوګنې سیمه او د بحران په وخت کې د پناه ځای و.

د توپیر ځانګړتیاوې:

د لومړۍ صلیبي جګړې (۱۰۹۶-۱۰۹۹) پر مهال فرانکس ټولو هغو کلاګانو، ښارګوټو او دېوال لرونکو کلیو ته چې دوی ورسره مخ شول په یو شان "کلاګانې" ويلي.

خو، نن ورځ، د پوهانو له خوا منل شوي ساده تعریف کې، کلا "یوه قوي شخصي ماڼۍ" ده. دا ودانۍ د زرو کلاګانو لکه انګلو-سیکسون کلاګانو او دېوال لرونکو ښارونو لکه قسطنطنیه او انطاکیه څخه توپیر لري. کلاګانې د ډله ییزې دفاع یوه بڼه نه وه، بلکې د فیوډالي واکمنانو له خوا او د هغوی تر کنټرول لاندې جوړې شوې وې.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

په دې وروستيو عصري چلند، د کلا په تعريف کې د شاملولو له پاره د ودانۍ د فيوډالي چاپيريال کې موقعيت په اړتيا ټينگار هم راپورته شوی دی.

په انگلستان کې د وينډسر کلا، چې د انگلستان د نارمن فتحې پرمهال جوړه شوې وه، نن ورځ د دوهمې اليزابت د رسمي او اصلي استوگنځايونو څخه ده.

کلاگانو يو لړ موخې ترسره کولې، چې تر ټولو مهم يې پوځي، حکومتي او اداري مسايل وو. د دفاعي کارونې سربېره، کلاگانې د دښمن په خاوره کې د عملياتو د اډې په توګه د بريد وسيله کېدې شي.

په انگلستان کې د نارمن يرغلګرو کلاګانې د دفاعي موخو او د ځايي اوسيدونکو د ايستلو له پاره کارولې. لکه څنګه چې ويليم لومړی د انگلستان په ځمکو کې پرمختګ وکړ، هغه د مهمو پوستونو د خوندي کولو له پاره کلاګانې جوړې کړې. د ۱۰۶۶ او ۱۰۸۷ کلونو ترمنځ، هغه د ياغيانو سره د مقابلي له پاره ۳۶ کلاګانې جوړې کړې، لکه د وارويک کلا.

د منځنۍ دورې په پای کې، د ځواکمنو توپونو او دايمي توپخانې د کلاګانو په راتګ سره، کلاګانو خپل پوځي اهميت له لاسه ورکړ. له هغه وخت راهيسې، کلاګانې يوازې د استوګنې او د ځواک د څرګندولو په توګه کارول کېدې. د کلا يا زندان په توګه د کار کولو سربېره، کلا د يو نايټ يا لارډ او د هغه د ملګرو د تفريح له پاره ځای و.

د وخت په تېرېدو سره، لکه څنګه چې د کلا بڼه او اندازه د هغې د اوسېدونکو د وقار او ځواک سمبول شوه، د کلا ډيزاين جماليات په زياتېدونکي توګه مهم شول.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

که څه هم کلاگانې په وروستيو وختونو کې د ټيټې کچې يرغل په وړاندې مقاومت درلود، خو بالاخره يې د لوړ پورو استوگنځايونو په توگه د عيش او آرام ويلا کورونو ته لاره اواره (هواره) کړه. (۱)

د هوهن کلا انځور په اتریش کې

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د اختيار الدين کلا يا د هرات ارگ

شاليد (تاريخ يا تاريخچه)

په ۳۳۰ مسيح مخکې، سکندر د هريوا د واکمنۍ پلازمينه، ارتاکوانا (ارداکانه) ښار له نيولو وروسته، ويجاړ کړ. هغه بيا د ارتاکانا ته نږدې يو نوی ښار جوړ کړ، چې نوم يې "اليگزانډريا په اريانا کې" کېښود، او الله يې د خپلو سرتيرو له پاره دا کلا جوړه کړه، چې پاتې شوني يې لاهم پاتې دي. د دې کلا د جوړولو موخه د مقدونيې د واکمنۍ پر وړاندې د ښار د خلکو د احتمالي پاڅون څخه د پوځ ساتنه وه.

دا لويه ودانۍ اوس د هرات ښار په منځ کې شتون لري. د محمد ظاهر شاه او د سردار محمد داود خان د واکمنۍ په پای کې، د دې بيارغونې له پاره بوديجه ځانگړې شوه، چې د داود خان د واکمنۍ په پای کې بيا رغول شوې چې د دې کلا لوی برجونه او دېوالونه له لرې څخه ليدل کېدای شي.

د اختيار الدين کلا د افغانستان د هرات په سيمه کې لومړۍ قوي کلا ده، چې د هغې اوسېدونکو د فريدون د لور په لارښوونه د دښمن د تسلط او غصب څخه د خلاصون له پاره جوړه کړه. دا په څلورمه پيړۍ کې د لوی سکندر د يرغل وروسته ويجاړه شوه، مگر وروسته د هغه په خپل امر بيا جوړه شوه. دا کلا د چنگيز خان د يرغل له امله بيا ويجاړه شوه، خو وروسته د فخرالدين (۶۸۷-۷۰۶ هجري) په دوره کې د هغه د وزير اختيار الدين له خوا بيا ورغول او د هغه په نوم ونومول شوه.

په (۸۱۰ هجري) کال کې، د تيمور اعظم د زوی شاه رخ د واکمنۍ پر مهال، چې د خراسان پلازمېنه يې له سمرقند څخه هرات ته ولېږدوله،

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د پخوانيو کنډوالو د ترميم سربېره، د دې کلا د پياوړتيا او سينگار له پاره هڅې وشوې.

دا ودانۍ په اوومه پيړۍ کې د اختيارالدين له خوا بيا رغول شوې وه او د مغولانو په دوره کې د ويجاړېدو وروسته، د پاچا فخرالدين کيرت له خوا بيا رغول شوې وه. چې د خپل مرکزي حکومت او پوځي موقعيت له امله، د اختيارالدين کلا تل د يرغلگرو ځواکونو له خوا د زيان او ټپي کيدو سره مخ وه.

د (۷۸۳ هجري) بريد او د هغه له خوا د هرات ښار نيولو وروسته، دا ښار زيانمن شو او په هرات کې د شاه رخ د واکمنۍ پورې په ورته بڼه پاتې شو، او په (۸۱۸ هجري) (۱۴۱۶ ميلادي کال) کې د تيمور زوی شاه رخ له خوا بيا ورغول شوه.

دا کلا د داود خان د واکمنۍ پر مهال (۱۹۷۵) د يونسکو لخوا بيا ورغول شوه، خو له بده مرغه د کمونيستي رژيم د راتگ له امله نيمگړې پاتې شوه.

زانگړتياوې:

دا کلا د ښار په شمالي برخې کې، د قطبچاق سيمې او بردارانېها سيمې ترمنځ، په يوه لوړه څوکه کې موقعيت لري. د اختيارالدين کلا شاوخوا (۵۰۰۰) مربع متره مساحت لري او لوړتکي (نقطه يي) ۲۰ متره ده، دا اوس مهال ۱۳ برجونه لري او د خټو خښتو څخه جوړ شوي دي.

په وروستيو کالونو کې، د اختيارالدين کلا د هرات ښار د موزيم د موقعيت په توگه کارول شوې، او په دې وروستيو کې، د اختيارالدين کلا له پوځي تجهيزاتو خالي شوې او په موزيم بدله شوې ده.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د اختيارالدين کلا برجونه د تيموريانو په دوره (شاهرخ) کې د ټايل شوي سينگار سره سينگار شوي وو، او د ټايل شوي سينگار اوسني پاتې شوني بنيي چې د تالوت په رسم الخط کې يو لوی ليک د کلا په بدن باندې نقش شوی و، او دا سينگارونه نن ورځ په دوو برجونو کې هم ليدل کيدی شي. د برج په بنکته برخه کې، په سپين کوفی خط کې يوه ليکنه ده، او په سر کې، د نارنجي شکل لرونکي غوټی په منځ کې، مور د کوفی خط سره مخ کېږي.

د ځينو سرچينو له مخې، د تيموريانو په دوره کې، د کلا د ننه يوه خونه وه چې د زرنگر خونه نومېده، چې ټول دېوالونه، چتونه يې رنگ او سينگار شوي وو، چې له بده مرغه نن ورځ شتون نه لري. (۲)

په هرات کې د اختيارالدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

په هرات کې د اختيارالدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

په هرات کې د اختيارالدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

په هرات کې د اختيارالدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

په هرات کې د اختيارالدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

په هرات کې د اختيار الدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

په هرات کې د اختيارالدين کلا انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د فریدون کلا:

فراه ولایت ته نږدې، د "فریدون کلا" په نوم یوه تاریخي ودانۍ شتون لري، چې د "زور بنار" په نوم هم پېژندل کېږي او د افغانستان یوه له پخوانیو لرغونو اثارو څخه ده.

لرغون پوهان د دې کلا عمر له دوو زرو کلونو څخه زیات (ډېر) اټکل کوي. ځینې خلک په دې باور دي چې دا کلا د فریدون پورې اړه لري، چې د شاهنامې یو له افسانوي کرکټرونو څخه دی.

په فراه ولایت کې د فریدون کلا انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

فراه ولايت کې د فریدون کلا انځور

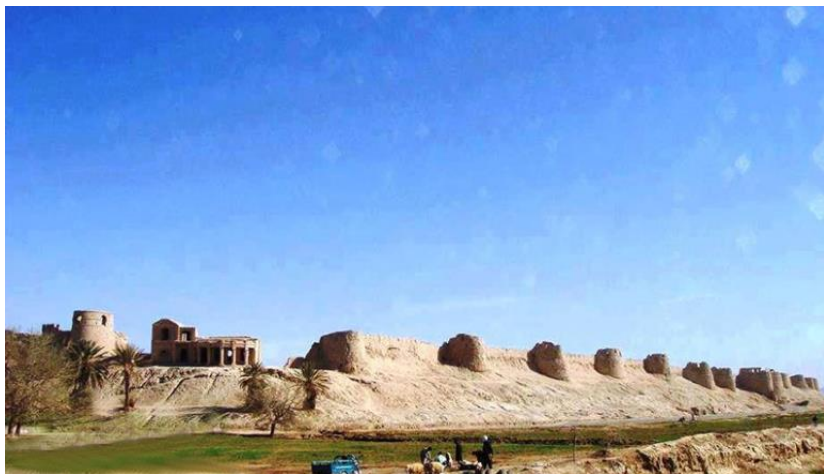

فراه ولايت کې د فریدون کلا انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

"فراه" او "فارا" د "فار يا فراه" کلمو سره د څېړونکو په وينا، د دې ولايت تر ټولو زوړ ښار او مرکز د فراه لرغونۍ ښار دی. د تيموريانو او صفويانو د دورې په متنونو کې، حتی د نادر افشار د دورې په متنونو کې، د فراه لرغونۍ ښار د "قلعه داوري" په نوم ياد شوی، خو وروسته دا نوم په بشپړه توګه هېر شو او نن ورځ يوازې د "شهر کوهن يا ښار کوهن" په نوم يادېږي.

په فراه ولايت کې د فریدون کلا انځور

د دې سربېره، د دې کلا د تاريخ په اړه نور اقتباسات هم شتون لري. د مثال په توګه، د تاريخ پوهانو يوه ډله وايي چې دا کلا او د هغې تر څنګ کوچنۍ کلا د لوی داراوس په وخت او د زردشتي مشرانو له خوا جوړه شوې وه. ځينې خلک ادعا کوي چې دا کلا د لوی سکندر له خوا جوړه شوې وه، خو په دې اړه هېڅ اجماع نشته چې دا چا جوړه کړې ده.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

په فراه ولايت کې د فریدون کلا انځور

"فریدون کلا" د خټو او اومه (خښتو) څخه جوړه شوې ده چې شاوخوا ۳۰۰ جریبه ځمکه لري. دا کلا ۹۹ کوچني او لوی برجونه لري. دا د کندهار او هرات په نومونو دوی لویې شمالي او جنوبي دروازي هم لري.

د کلا شمال ختیځ ته، د کلا په څیر یوه کوچنۍ ودانۍ لیدل کېدی شي، کومه چې د "فریدون کلا" په څیر زړه ده. د دې کوچنۍ کلا د ماهیت په اړه هم اختلاف شته، ځینې یې دا د فریدون د آرام ځای ګڼي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

په فراه ولايت کې د فریدون کلا انځور

ځينې نور په دې باور دي چې دا ځای د وسلو او مهماتو د ساتلو ځای و. دا کوچنۍ کلا، د سپورتې لوبغالي، يا د عبادت ځای په نوم هم پېژندل کېږي.

د کلا شاوخوا پراخ باغ:

د فریدون کلا تر څنګ، د کافي باغ په نوم يوه شنه (سرسبزه) او ښکلې ځای جوړ شوی دی. باغ کافي د تفریح او وړيا وخت تېرولو له پاره يو ښه ځای دی، په ځانګړې توګه د فراه د ښځو له پاره.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

دا لرغونۍ ښار، چې له دوو زرو کلونو څخه زيات زوړ دی، په چټکۍ سره ويجاړېږي. تر اوسه پورې، د دې ودانۍ د بيارغونې له پاره هيڅ گام نه دی پورته شوی. (۳)

فراه ولايت کې د فریدون کلا انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د برگت عبدالاحمد خان کلا

برگت عبدالاحمد خان:

برگد (برگت) عبدالاحمد خان د هېواد يو له مشهورو، ماهر و او پوځي افسرانو څخه و چې د امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر مهال يې د غزني او د هغه پورې تړلو سيمو د ملکي - پوځي واکمن په توگه دنده ترسره کوله. عبدالاحمد خان يو تکړه ليکوال و او په دولتي ادارو کې يې د کار کولو بڼه وړتيا (مهارت) درلود.

د برگت مړينه:

د رسمي او حکومتي سرچينو په وينا، برگت شاوخوا ۱۱۰ کاله وړاندې په کابل او په خپل کور کې د غلو د يوې ډلې له خوا و وژل شو. غلو بريد جنرال عبدالاحمد خان په چاقو وواهه او د هغه مړينه هم د ورته چاقو تپونو له امله وشوه.

برگت عبدالاحمد خان کلا:

د برگد کلا شاوخوا يو سل او درويشت کاله وړاندې د غزني ښار په جنوبي څنډو کې، د کابل - کندهار لويې لارې ته نږدې جوړه شوې وه. ښاغلی گل آغا احمدي وردگ په "غازي، د اسلامي تمدن پلازمېنه" کې ليکي: "دا کلا د امير حبيب الله خان په وخت کې جوړه شوې وه." د ياد کتاب ۱۷۶ مخ.

د جنرال عبدالاحمد خان کلا د امير حبيب الله خان د وخت له ودانيو څخه گڼل کېږي، د سيمي خلکو او مشرانو په وينا، د دې کلا د بنسټ

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

ډېره د امير حبيب الله خان له خوا کښودل شوه. د هېواد مشهور تاريخ پوه عزيز الدين وکيلي پوپلزي هم په خپل کتاب (غزني په وروستۍ پېړۍ کې) دا يادونه کړې ده.

دا کلا له خټو جوړه شوې ده او اته گونۍ (هشت ضلعۍ) شکل لري، د يوه برج څخه تر بل برج پورې د دېوالونو اندازه يې شاوخوا ۴۰ (څلوېښت) متره ده، او د ټولو خواوو اندازه يې مساوي دي.

دا کلا په هر اړخ کې يو برج لري، چې اته گونۍ شکل لري او په ټوله کې اته برجونه لري. د دې کلا د ننه، يوه بله کلا د څلور اړخيزه، حرم په شکل جوړه شوې ده، چې هغه څلور برجونه لري، د يوه برج څخه تر بل برج پورې د هغې د اړخونو اوږدوالی ۴۳ (درې څلوېښت) متره دی.

لکه څنگه چې يادونه وشوه، د کلا په اړخونو کې اته گونۍ برجونه شتون لري، او د هغې د پورتنۍ برخې قطر له بهر څخه بهر ته ۸ (اته) متره دی.

د لوی اته گونۍ کلا په داخلي اړخونو کې هغه ودانۍ دي چې بزگران، سوداگر او وسله وال سړي پکې اوسېدل، چې کنډوالې يې په څرگنده توگه ليدل کېږي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

شتون (موقعيت):

د کابل - کندهار د لويې لارې په ختيځ اړخ کې، شمال ته د غزني - پکتيا سرک ته نږدې دی.

"مرحوم عزيزالدين وکيلي پوپلزي د تيرو دوو پېړيو د غزني د تاريخ په اړه ليکلي دي:"

په ۱۳۲۲ هجري قمري کال (۱۹۰۴ م) کې د امير حبيب الله خان د واکمنۍ پر مهال، هغه د ملکي مامور مقام تر لاسه کړ او د غزني او کلات (قلاټ) والي توب يې په غاړه واخيست.

مصطفی الممالک ميرزا محمد حسين خان سيد خيلي [د استاد خليلي پلار] او امير حبيب الله خان په ۱۳۲۳ هجري لمريز کال کې د لومړي

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

خُل له پاره غزني ته سفر وکړ او د عبدالاحمد خان په برگد کلا کې يې خو ورځې تېرې کړې.

عزيزالدين وکيلي په همدې نيټه په بل ځای کې د غازي امان الله خان د غزني د سفر په اړه ليکلي:

"په ۱۳۰۵ او ۱۳۰۶ کلونو کې، اعليحضرت امان الله خان له کابل څخه غزني ته د ليدنې او د چارو د ارزونې له پاره لاړ، او هر ځل به يې په برگد کلا کې يوه اونۍ پاتې کېده،" بيا کابل ته راستون شو. د دې تاريخ سرليک په دري ژبه کې ۶۸ مخ دی (په تيرو دوو پيړيو کې غزني).

په ورته ډول، په سراج الاخبار کې، د امير حبيب الله خان له خوا د اندرو د غلجيانو قبيلو د استازو او مشرانو په نوم د غزني ښار د جوړولو فرمان صادر شو، او دوی د مرستې غوښتنه وکړه:

"د اندرو د غلجيانو شريف او صادق خانان، پاچاهان، مشران او عام خلک چې د شاهي پرمختگ په لاره تللي دي بايد پوه شي چې لومړی د جلالتماب، د لوړ پوړو چارواکو ملکي ډلې، د غزني واکمن امير محمد خان او د لويديځو سيمو د برج مالکي خان، عبدالاحمد په حضور کې، د خان په نوم يو فرمان صادر شو چې په کې ويل شوي چې جلالتماب اراده لري چې په غزني کې د سراج آباد نوی ښار جوړ کړي."

که ټول ملتونه د مشورې له پاره راوبلل شي، نو خلک کولی شي هر ملت ته خبر ورکړي چې له خپلو منځونو څخه هوښيار استازي وټاکي او د هر ملت استازي حاضر کړي چې د غزني د نوي ښار د جوړولو په اړه له خپلو استازو سره خبرې وکړي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د خلکو په حضور کې خبرې وکړئ، ځکه چې په دې ولايت کې، خانان او پاچاهان چې ټول د خپلو خلکو استازي وو، طارق مقر، اندر او الخيل، سليمان خيل کټواز، د غزني تاجکان او پښتانه، د زرمت او ارگون او قطان تاجکان او د سرروز تاجکان او پښتانه، د غزني خروټي، لاواني او خروټي، فتاني، بهسود، جاغوري، مالستان او وردگ، د اجرستان او چرخ ملاخيل قبيله، د لوگر د خروار قبيله، تاجکان او پښتانه او د غزني قره باغ، د جغتو پښتانه او د هزاره قوم خلک ستاسو د وکالت ليک سره مدني ډلې دي.

عبدالاحمد خان ستاسو له درانه او شاندار حضور څخه وياړم او په پای کې يې د ۱۳۳۱ کال د جمادي الثاني په ورځ ستاسو د خلکو له خوا د وکالت ليک د يوه ليست او د خلکو د هويت کارت سره وړاندې کړ.

د ملا محمد غوث خان موسی خېل او خدايداد خان جلالزي قومونو، د مرجانخېلو د قوم قوماندان عبدالغفار خان، د مرجانخېلو قوم حاجي عبدالرحمن مرجانخېل او د لکنخېلو او مموزيو قومونو ملک دين محمد خان خپل استازي د گډون لپاره ټاکلي وو.

د جلالتماب په وړاندې او د جلالتماب د پوهې له مخې، که دوی د پورته ذکر شوي ښار د جوړولو په اړه پوښتنه او خبرې وکړي، زموږ د استازو خبرې د بار او وکيلانو دي. بحثونه د دوی په شتون کې ترسره شول او هر چا جلا، جلا غوښتليکونه حاضر و کسانو ته وړاندې کړل.

د برگړ کلا هماغه شان ده لکه څنگه چې ډېر کاله وړاندې جوړه شوې وه. دا کلا شاوخوا لس متره لوړه وه، په شاوخوا لس جريبه ځمکه کې جوړه شوې وه، او دوي انگرېونه يې درلودل. د کلا په بهرنۍ انگرې کې اته برجونه او په دوهم انگرې کې څلور برجونه وو.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

مرحوم شاعر او ليکوال عبدالغفار خان مستجروال شاوخوا دوه دېرش کاله وړاندې ما ته د خپل پلار محمد حسن خان په اړه و ويل، چې د برگد معاصر و او د قومي تاريخ او نسب په اړه يې پراخه پوهه او بصيرت درلود. دا خبره په شفاهي ډول روايت شوې ده کله چې برگد عبدالاحمد خان له غزني څخه تر کلات پورې واکمن و.

دوی د دې کلا د جوړولو له پاره گمارل شوي وو، هغه ما ته دا هم و ويل چې د غزني ښار او شاوخوا کليو خلک به هم د رضا کارانو په توگه او د واکمن په امر د کلا په جوړولو کې برخه واخلي. دوی د کلا خټه د خرو او غواگانو سره پخوله.

مړ شوی مستاجر وايي:

ځينې وختونه، حتی د لسمې ناحيې څخه ماهر کارگران راورل کېدل ترڅو په کلا کې کار وکړي او هغه جوړه کړي.

خو د پخسو ډېری کار د اوسني وردگ ولايت د ځوانانو له خوا ترسره کېده. دوی دغو خلکو ته د نورو په پرتله ډېرې پيسې هم ورکړې.

"د مستاجر په وينا، دا کلا په دوو کالونو کې بشپړه شوه." (ښاغلی گل اغا احمدي)

په بل نقل قول کې:

د مرحوم برگد د مشهورو کارونو په منځ کې د کابل - کندهار سړک، د سلطان د اوبو بند او غزني د بند ترميم او جوړول، او په څو لويديځو ځايونو کې د څارويو د ماليې راټولول شامل وو.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د خپل شهرت له امله، برگد عبدالاحد خان هم مخالفين وموندل. بالاخره، د امير حبيب الله خان (سراج الملت) له مړينې دوي کاله مخکې، برگد د شپې په نيمايي کې د کابل په ده افغانانو سيمې په خپل کور کې د ۱۵ څخه زياتو وسله والو کسانو له خوا پرې بريد وشو.

په داسې حال کې چې هغه هڅه کوله د خپل توپک سره د لور پورې کوټې له بام څخه د ځان او خپلې کورنۍ دفاع وکړي، هغه د نامعلومو وسله والو کسانو له خوا شهيد شو، چې پيرى يې خپل مخونه پوښلي وو.

د يادونې وړ ده چې د قاتلانو د توپک مرمى د هغه د ميرمنې له اوږې څخه تېره شوې وه او د برگاد په زړه کې لگېدلې وه. همدارنگه، په هماغه شپه، د هغه ۱۷ کلن زوى، چې گل احمد نومېده، د بريدگرو له خوا د ۱۸ گوزارونو سره سخت ټپي شو، په داسې حال کې چې هغه لا په بستر کې ویده و، او وروسته روغ شو.

هغه د مزار شريف د مرستيال والي او په مشرانو جرگه کې د غزني د انتخاباتي سناتور په توگه دنده ترسره کړې ده.

د شهيد برگد عبدالاحد خان جنازه غزني ته ولېږدول شوه او د غزني ولايت په مرکز کې، د غزني د سنایي زيارت په انگر کې خاورو ته وسپارل شوه.

په پای کې، دا بايد اضافه شي چې د دې تاريخي کلا بنسټ پخپله مرحوم برگد او د غزني نورو مشرانو له خوا کېښودل شو. د دې لويې کلا (۱۲ برجونو) د جوړولو وروسته، امير پخپله د هغه وخت د حکومتې چارواکو سره غزني ته راغی او پرانيسته يې وکړه.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

په هغه وخت کې دا کلا د قلعه اي ثاني يا ثاني کلا په نوم وپېژندل شوه. د کورنۍ مشرانو ويلي دي چې د دې نوم د بدلون لامل د پاچا (حبيب الله خان) د هرکلي په مناسبت د کلا د دېوالونو يوه برخه د سپينې خاورې سره سينگار شوه. خو د غزني ځينو نورو مشرانو ويلي دي چې د کلا د پرانيستلو پر مهال، د برگد څو سيالانو، عبدالاحمد خان، چې غوښتل يې د امير پام د برگد د ځواک نندارې ته راواړوي او امير د برگد پر وړاندې وهڅوي، امير ته وويل:

دوهمه کلا داسې جوړه شوې چې د توپخاني پرته بل څه کمښت نلري. خو امير په هوښيارۍ سره د خپلو سيالانو دا شرارت وليد او هغوی ته يې ځواب ورکړ:

زه به د هغه توپخانه وليرم. (۴)

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د چک ولسوالۍ نه برجه کلا

نه برجه کلا:

نه برجه کلا په **گوده درې** کې شتون لري چې په پلان کې منظمه اته اړخيزه (اته ضلعي) ده او په هر اړخ (ضلع) کې يې يو، يو اوچت برجونه لري.

يوه برج يې د کلا په منځ او د ننوتو دروازي ته مخامخ شتون لري. دا فارم يا شکل د انجينري لحاظه ډېر غښتلی او قوي فارم دی چې د زلزلې په مقابل کې خورا مقاومت لري.

د کلا لنډه تاريخچه:

دا کلا په ۱۲۳۰ هجري قمري کال کې پيل شوې او په ۱۲۳۴ هجري قمري کال يانې د څلورو کالونو په مودې کې بشپړه شوې ده او د ښاغلي حاجي عبدالوهاب چې د کلی يو تن اوسېدونکي او د مشرانو له جملې څخه دی، په وينا کېدای شي دا کلا د امير دوست محمد خان يا د امير شېرعلی خان په وختونو کې جوړه شوې وي او د کلا ټول مصرف يې د هغه وخت په ۱۷۰۰۰ (اوولس زرو) روپيو باندې جوړه شوې يا پرې لگېدلي (مصرف) شوي دي.

په دې کلا کې ۵۰ کورونه شتون درلود چې د دېوالو سره جوړښت او شاوخوا جوړ شوي وو، په منځ کې يې بله (جلا) کلا او يو برج شتون درلود چې تر اوسه هم تر سترگو کېږي، خو د وخت په تېرېدو او د

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

روسانو پر يرغل وخت کې دا کلا ۷ ځله بمباران شوې او خلک يې مجبوره شوي د کلا نه د باندې کورنه جوړ او يا هم گاونډ هېوادو ته هجرت وکړي.

د کلا اړخ برجونه:

د کلا اړخ برجونه ټول په پلان کې اته اړخه (اته ضلعي) دي او د پخسي څخه جوړ شوي دي.

دا برجونه په ليد کې درې پوړيزه ښکاري چې د هر پوړ په سر کې تيرکښونه ښکاري او د جگړو په وخت کې ترې کار اخيستل شوی يا هم د کار اخيستني يا دفاع له پاره په پام کې نيول شوي دي، دا تير کښونه د لمړي پوړ په هر اړخ کې يوه او د دوام په منځ کې شتون لري.

د يادو برجونو يوه برخه يې د کلا د ننه خوا او ډېره برخه يې د کلا نه د باندې په هر کڼج کې، پام کې نيول شوې او شتون لري چې په لاندې انځورونو (تصويرونو) کې يې په ښې توگې ليدلی شوو.

د دې برجونو زينې څو مارشونه لري، چې په لمړۍ مارش کې ۶ پټي زينې او د زينې لوړوالي (خيز) يې ۵۵ سانتي متره، په دويم مارش او دويم پوړ (منزل) کې ۶ پټي زينې چې د هرې پټې لوړوالی يې ۵۰ سانتي متره دي.

همدا راز د درېيم مارش او يا درېيم پوړ هم ۶ پټي زينې لري چې د هر پټې لوړوالی يې ۵۰ سانتي متره دي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

دا زينه د دوو پخسو په منځ کې په دوراني (حلقوي) توگې جوړه شوې او تر اوسه هم شتون لري چې سور(سيور يا بر) يوه متر ته، رسېږي. د هر برج داخلي قطر په لمړي پور (منزل) کې ۱۰،۵ متره او په پورته کېده سره دا قطر لږ کېږي.

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د نه (۹) برج کلا د يوه برج انځور

برجونه ټول د ننه خواوو نه لارې لري کوم چې لاره يې تر دوو مترو پورې لوړوالی لري، د دې لارو سور يا بر يې د يوه متره لوی دي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د ننوتو ځايونو د پاسه غټو لرگيو سر تاقونه (سرطاقونه) لري کوم چې په يوه سر تير ايښودل شوي او ۲۰ (شل) سانتي نور يې د برجونو دېوالونو ته ننوتي دي.

دا سر تيرونه پر درېو ستونو او يا پايو باندې داسې کلک شوي چې يوه ستنه يې په يوه سر، بله يې په بل سر او يوه يې د دواړو ستونو تر منځ شتون لري.

دا يادۍ ستنې پر لاندي دوو تيرانو باندې داسې کلکې شوي چې د لاندي دواړو تيرانو په منځ کې شتون لري کوم چې په بر ايښودل شوي او دېوال کې د کندي په شان کلکې شوې دي.

دا لرگي يا لرگي کندي کېدای شي د هرې ستنې يا تير لاندي هم شتون ولري.

د ننوتو لارې په پيل کې ډېره ساده دروازه تر سترگو کېږي، چې کېدای شي دا دروازه وروسته د برج خټو او د ماشومانو لوبډو مخوي له پاره په پام کې نيول شوي وي، کومو ته چې د پخوانيو غوريو ټيمانو برخي ټکوهل شوې يا کلکې شوې دي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د برج خټو دروازي ننوتو برخي انځور

د برج خټو دروازي پورتنی برخي انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د يادې دروازې يوه خوا يې زلفي او خنځير او بله خوا يې ولاړ لرگي چې لاندنۍ او پاسنۍ برخه يې په لرگيو کڼدو کې ننوتې او د چپر است کار ورکوي، تر سترگو کېږي.

د يادو ننوتو ځايونو لاندنۍ او پاسنۍ برخو کې درزونه ليدل کېږي کوم چې وروسته د نه پاملرنې له عمده مينځ ته راغلي وي.

د ننوتو په منځنۍ او د پاسه يې يوه تيرکش هم ليدل کېږي، مگر په لاندنۍ برخې کې يې کومه زينه نه ښکاري او کېدای شي د اړتيا په وخت کې، لرگي زينو نه کار اخيستل کېده.

د برجونو د پخسې سور (سيور يا بر) په لمړي پور (منزل) کې ۳ متره ، په دويم پور کې ۲ متره، درېيم پور کې ۱،۳ متره او په پاى کې ۰،۶۵ مترو (۶۵سانتيو) ته رسېږي.

د پخسې لمړى کتار لوړوالى ۷۰ سانتي متره بيا نور کتارونه يې د پخسې اصولو سره سم جوړه شوي او تر اوسه هم شتون لري.

د پخسې خاوره يې خړه او د باندې خواوو نه د پاسه يې کوم اخير نښې نښانې نه په سترگو کېږي.

د دې برج په دويم پور کې د کرکيو ځايونه په سترگو کېږي کومې چې په پخوا پير کې شتون درلود او د وخت په تېرېدو او په سيمې کې د جگړو له امله (عمله) ورانې يا تالا شوې دي.

دا کرکۍ د يوه اړخ تر منځه ښکاري او داسې معلومېږي چې په يواځې د برج په څلورو اړخونو کې شتون لري.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

دا کرکي د څلورو مقاصدو له پاره، په پام کې نيول شوي دي.

۱. د لمر د ننوتو په موخه

۲. د رڼا د ننوتو په موخه

۳. د اوا (هوا) تبادلې په موخه

۴. د باندې ليد په هکله

په درېيم پور کې يواځې د بام دېوالونه بنسکاري کوم کې چې ډېر تيرکشونه بنسکاري، دا تير کشونه په اړخونو کې توپير (فرق) لري چې په ځينو اړخونو کې درې او په ځينو کې دوي تيرکشه په سترگو کېږي.

دا برجونه ټول د ننه خواوو نه، لاره لري چې په پخوا پير کې يې لرگي دروازي درلودې خو اوس محال دروازي يې نه په سترگو کېږي يواځې سرتاکونه (سرتاقونه) او د اړخ دروازو کندي ځايونه تر سترگو کېږي.

د کلا منځ کې بله کلا او بل برج (نهم برج):

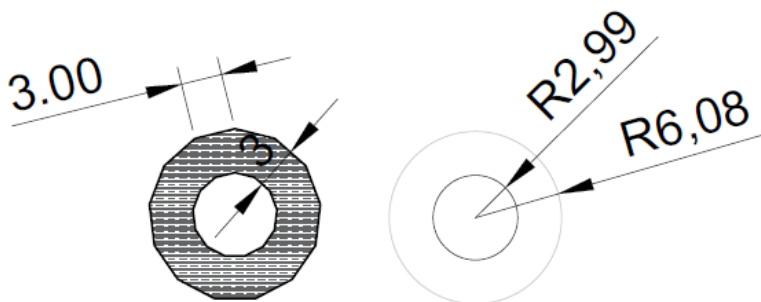
د منځ کلا، چې په حرم سراي يادېږي د لويې کلا په منځ کې شتون لري چې اوږوالی يې ۳۵ متره او سور(سيور يا بر) يې هم ۳۵ متره دی.

د دې کلا يا حرم سراي د دېوالو بر يې په لمړيو کتارونو کې ۰،۸ متره (۸۰ سانتي) او د هرې پخسې کتار لوړوالي يې ۰،۶ متره (۶۰ سانتي) دی.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د کلا په يوه اړخ کې يانې د ننوتو لويې دروازې ته مخامخ، لوی برج شتون لري، دا برج د کلا نورو برجونو سره ډېر توپير لري، چې د باندې شکل يا فارم يې ۱۳ اړخه (ديارلس ضلعي) چې د دايرې شعاع يې ۶,۰۷۵ متره او د هر اړخ سور (سيور يا بر) يې ۳ متره دی، چې په مرکزي برج هم يادېږي.

د برج شعاع او شکل د انجینري په پروگرام کې

دا برج په ۶ مترو لوړوالي (ارتفاع) کې لمړی مرچل (مورچل) ، په ۹ مترو لوړوالي کې دوېم مرچل او په نور لوړو کې، نور مرچلونه هم لیدل کېږي.

دا برج په لمړي پوړ کې ۱۰ پټه (خیزه) زینې، په دوېم پوړ کې ۱۲ پټه (خیزه)، په درېم پوړ کې ۸ پټه (خیزه) او په څلورم پوړ کې هم ۸ پټه (خیزه) زینې لري.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

لويه کلا:

که چېرې مونږ لويې کلا ته د ننه شو، د شربدلو او پاتې شويو دېوالونو نه داسې ښکاري چې د کلا د ننه شاوخوا کوشنۍ نورې حوډۍ چې د کسب گرو لکه:

ناحي (ناحین، سلمان يا دلاک)، تټار(مسگر)، موسلي او کروند گرو له پاره جوړې شوې وي.

د لويې کلا د ننه يوې برخې انځور

د پخسي په ليد کې درزونه (چاودونه) نه په سترگو کېږي او داسې ښکاري چې دا پخسه په ښې توگې پخه شوې او د ماهر و کارپگرو له خوا تر سره شوې وي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د برجونو لوړوالی ۱۵ متره ښکاري او کېدای شي پخوا تر دې هم لوړ وو، د وخت په تېرېدو سره ځینې لوړې برخې یې شریږدلي او لاندې غورزېدلې وي.

د برجونه په آخرو کتارونو کې وتي یا وتلي لرګي هم په سترګو کېږي کوم چې د کوشنیو ګرګیو لاندې او کېدای شي د دغو لرګیو د پاسه د ټوپک میل ایښودو له پاره، په پام کې نیول شوي وي.

دا ځکه د هغه وخت ټوپکو میلونه خورا اوږده او کین لاس کې نښونه یې هم، ستوزمنه وه.

په دېوالونو کې ځینې سوري ښکاري چې په یادو سوریو کې پخوا د لرګیو ناوو ځایونه وو (ول) او د وخت په تېرېدو، جګړو او د خلکو نه اوسېدو په وخت کې، لوټ شوي او یا هم له منځه تللي دي.

یادې ناوې ټولې د کلا نه د باندې په پام کې نیول شوي تر څو د بارانونو اوبه کلا نه د باندې تویې شي او د ننه غولو (انګړونو) کې خټې او ښښونه را منځ ته، نه کړي.

په کلا کې داسې کوشنې لښتې تر سترګو کېږي کوم چې د غولو (انګړونو) او کلا د ننه باران، لوبښو مینځلو، کالي مینځلو اوبه په کې بهیږي او په یوه یا دوو ځایونو کې د چورن نه وروسته، کلا نه د باندې وځي او نورو کوشنیو او لویو بیالو سره یوه ځای کېږي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

تاخچې (طاقچې)

په کوټو کې د ننه دوي ډوله او دوي کتاره (قطاره) تاخچې په سترگو کېږي چې په څلورو خواوو شتون لري، لمړی کتار د لوښوو ايښودلو د پاره په پام کې نيول شوي او دويم کتار سر بېره د ښکلا شيانو تر څنگ کړکۍ د روښنايي او اوا(هوا) د تبادلې له پاره هم په پام کې نيول شوي وي.

ځيني تاخچې زينتي يانې گنگوره لرونکي او ځيني نور يې بيا ساده او کمان لرونکي دي.

د لمړي کتار تاخچې لوړوالی تر دويم کتاره لوړې او ژورې دي.

د تاخچو لمړي کتار د پاسه رپک ليدل کېږي کوم چې تاخچې يوه کتار د بل نه جلا کوي او هم دېوال ته ښکلا ور په برخه کوي.

د کوټو د ننه تاخچو (طاقچو) انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د کلا لويه دروازه:

دا دروازه چې اوچت والی يې ۳,۲ متره (۳۲۰ سانتي متره) د چوکاټ سره او بر (سور يا سيور) يې ۳ (۳۰۰ سانتي متره) مترو ته رسېږي چې د دوو پلو يا ترازو څخه داسې جوړې شوې چې د هرې پلې (ترازې) سيور يا بر يې ۱,۵ متره (۱۵۰ سانتي متره) د چوکاټ سره دي چې يوه يې پوزه (بينچه) او بله يې بې پوزې ده.

د دروازي يوه برخه يې کومه چې بې پوزې ده د ورځي له خوا خلاصه او دوېمه پله يې کېدای شي د اړتيا په وخت کې خلاصه او ترې کار واخيستل شي.

دا دروازه د لرگيو غټ چوکاټ لري چې د پاس خوا نه په لرگيو سر تاق، اړخ خواوو نه په کندو کې کلکه شوې ده.

د کلا د ننوتو لويې دروازې انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

دروازې پلې د لرگيو تختو څخه داسې جوړې شوي چې تختي خوا په خوا ايښودل شوي او د خټ (شا) خوا نه غټ لرگي او د مخي خواوو نه د اوسپني پټې چې په منځ کې يې گل مېخونه کارېدلي، کلکې شوې دي.

هر پله له څلورو (۴) ولاړو ډبلو تختو نه جوړه شوې او په لنډو کې يې د اوسپني ۶ (شپږ) پټلۍ چې په هرې پټلۍ کې ۵ (پنځه) گل مېخونه چې د تختو په منځ کې شتون لري، کارېدې دي. د دروازې هره پله په لاندنۍ برخې کې يوه ځنځير لري چې يوه سر يې د دروازې په پلې او بل سر يې د دروازې په چوکاټ کې کلک شوی دی.

دا ځنځير د دروازې پله نه پرېږدي چې د خلاصولو (خلاصېدو) په وخت کې پر دېوال ولږېږي، چې په اوسنۍ معمارۍ او انگرېزي ژبې کې ورته، ډور سټاپر (Door Stopper) وايي.

دا دروازه چپراسټ نه لري او د چپراسټ په عوض يې يوه باندنۍ او کښتنې برخې يې لوله شوې لرگي لري کوم چې دروازې پلې سره د اوسپنيزو دوو پټليو سره کلکې شوې دي، دا د پورتنۍ او ښکتنۍ چوکاټ په سوريو کې حرکت کوي، د وضاحت له پاره لاندینۍ انځورونه، اړين بولم.

دا دروازه دوي سرتاکه (سرتاق يا سرطاق) لري کوم چې پر دوو برخو وېشل شوي دي، لمرنۍ برخې کې يې دروازې چوکاټ کلک شوی او دوېمه برخه سرتاک (سرتاق يا سرطاق) يې لږ اوچت او په دېوال کې

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

يې پخسي کمانونه (ارچونه) کارېدلي او بيا اخير شوې دي چې اندازه يې تر يوه متره پورې رسېږي.

د دوو کمانونو تر منځ ولاړ، نري سوري ښکاري او کېدای شي د تير کښونو په شان، د نظامي اهدافو په خاطر په پام کې نيول شوي وي. ياد کمانونه يا آرچونه د دروازي د سرتاک (سرتاق يا سرتاق) پر سر جوړ شوي دي، مگر دوېم سرتاک (سرتاق يا سرتاق) د کمانونو مخ او د سرتاکونو په اوارۍ (لېول) او د باندې خوا، په پام کې نيول شوي دي.

کېدای شي دا پوښښ د مېلمنو او کلي اوسېدونکو له پاره د لمر او وړښت وړېدو له پاره په پام کې نيول شوي وي، کوم چې د ودرېدو او د ننوتو په انتظار کې وي، تر څو دروازه خلاصه او يا د ليدو کس مخې ته راشي.

مگر د ښاغلي حاجي عبدالوهاب په وينا دا برخه د دې له پاره جوړه شوې وه چې د پاسه يې د اوبو ډکې کټوۍ ايښودل کېدې او د جگړو په وخت کې، که چېرې دښمنانو (غليمانو) د کلا دروازي ته اور اچاوه د هغو کټوو د اوبو په شيندلو سره به يې د دروازي اور، مراوه.

سرتاکونو لرگيو د چاودنو نه، داسې ښکاري چې دا او نور د پوښښونو (چټونه، پوشش) لرگي ټول د چنارو ونو نه وي.

مگر د دروازو پلو (ترازو) لرگي نه داسې ښکاري چې گواکې د ارچه يا توت لرگيو څخه جوړې شوې وي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د دروازي د پاسه يوه ليکلې ډبره بنکاري چې لوستل يې د لاندې خوا نه، ستورزمنه ده او د زينو په اړينودو او د نږدې نه کېدای شي ولوستل شي چې د لرې خوا نه د شعر په توگه (شکل) بنکاري.

د دروازي د پاسه ليکل شوي ډبري انځور

حمامونه:

حمامونه د لويې کلا په منځ او منځنۍ کلا اړخ کې شتون لري، دا ودانۍ يوه پورې ده چې دېوالونه او چټونه يې د پخو خښتو څخه جوړ شوي دي.

د ودانۍ ننوتو ځايونه ټول د کمان (آرچ) په شان دي مگر چټونه يې ټول گنبدي دي، چې وروسته له گنبد جوړېدو څخه بيا د خاورو په ذريعه (واسطه) ډک، اوار شوي او بيا اخپر شوي دي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د حمام په دېوالوکې تاخچې (تاقچې) هم په سترگو کيږي چې کېدای شي د حمام د ځينو اسبابونو (وسایلو) کښېښودلو له پاره په پام کې نیول شوي وي.

دا حمام د سرو او تودو اوبو متونه (پاخه خټین دېگي) درلودل کوم چې د پخو خټو بلولونو (پایونو) په ذریعه یې جریان درلود، د یاد وړ ده چې د تودو اوبو مټ (دیگي) د باندې خوا نه د اور بلېدو (روښانه کېدو) ځای درلود چې په کې خس او لرگي استعمال کېدل.

د نه (۹) برجه کلا د حمام ودانۍ انځور

د دېوالونو بر (سیور یا سور) یې څلویښت سانتی، مگر په ځینو ځایونو کې تر څلویښتو هم ډېر دي.

د دېوالونو باندې خواوي اخېر (کاه گل) شوي، مگر د ننه خوا وې وروسته تر اخېره سینگل شوي او بیا په سپینې خاورې سپین شوي کوم چې د اوبو او د اوبو بخار (تفت) په مقابل کې کلک (سخت) مقاومت لري.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د وخت په تېرېدو او نه پاملرني له کبله ۹۰ سلنه چټونه او دېوالونه
يې نړېدلي، خښتې او خاورې يې د ننه او د باندې تر سترگو کېږي.

په اوس وخت کې تاخچې تورې شوي او کېدای شي د نه اوسېد له امله
(عمله)، ځينو کسانو، تېرېدونکو، ليدونکو او يا مخدره توکو
استعمالونکو له خوا د اور په بلبډو سره تورې شوې وي او په لاندني
انځور کې په ښې توگې، تر سره کېږي.

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د نه (۹) برجه کلا د حمام داخلي انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د حمام په يوې برخې (کنج) کې چې د دېوال پورتنۍ او چټ پورې اړه لري، نخشونه (نقشونه يا تزيينات) تر سترگو کېږي کوم کې چې د شين (زرغون)، سور او سپين رنگونه، کارېدلي دي.

دا نخشونه منظم هندسې دي چې مربع، لوزي په شان کارېدلي او بيا په منځ کې بوټي او گلان ښکاري.

که مونږ هنري کارونو ته وگورو داسې ويل شو چې اصلاً تور رنگ په بوټو کې نه دی کارول شوی، بلکې دا رنگ تياره زرغون (شين) رنگ دی، د وخت په تېرېدو او د خلکو د اور بلبېدو او دود په ذريعه تور رنگ ته اوښتی يا هم دود پرې ناست وي.

خرنگه چې ياد (ذکر) شو، د بامونو او دېوالونو ډېرې برخې يې نږدې دي د ننه انځورونو پر مخ د بام اوبه کومې چې د خټو سره يوځای، پر انځورونو بېرېدلې او يا کښته شوي، د انځورونو پر مخ ناستی او د هغه ښکلا يې د منځه وړې ده.

د اوبو کلالي (خټو پخشوي) نلونه يا پايپونه يې ډېر لږ تر سترگو کېږي او ځينې نور يې د سيمو خلکو له خوا وړل شوي او د بامونو د ناو په توگه کارېدلي (استعمال) شوي يا ترې کار اخلي.

همدا راز د دې حمام پر خښتو هم د سيمې شته خلکو يرغل کړی او څه اندازه (برخه) يې له ځانه سره وړې ده. چې له خښتو نه يې د بام په خړندونو او پراپتونو کې ترې کار اخيستی دی.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

په حمام کې دوی ډوله خښتې کارېدلي چې اندازې يې په لاندې ډول دي.

لمړۍ ډول خښته:

۱. اوږدوالی ۲۰ سانتي متره
۲. سيور يا بر يې ۲۰ سانتي متره
۳. اوچت والی (ضخامت) يې ۵ سانتي متره

دوېيمه ډول خښته:

۱. اوږدوالی ۲۰ سانتي متره
۲. سيور يا بر يې ۱۰ سانتي متره
۳. اوچت والی (ضخامت) يې ۵ سانتي متره

د دې خښتو اندازو نه داسې ښکاري چې معمار نه غوښتل يوه خښته پر دوو حصو و وېشي يا ماته کړي.

کلا دېوالونو لاندنۍ برخه:

کلا دېوالونو لاندنۍ برخه کومه چې د ډبرو کار (سنگ کارۍ) پر سره ده، د وخت په تېرېدو سره شړېدلې او بيا وروسته ځينې ځايونه يې د پخسې او ځينې نور ځايونه يې د اومه (خامو) خښتو څخه پک شوي او په آساني سره، تر سترگو کېږي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د دې دېوالونو شریډلو برخو لوړوالی یې تر یوه متر پورې رسېږي کوم چې کېدای شي د مورکانو (مورو) سوریو او د ورېست نیغ (مستقیم) تماس له کبله منځ ته راغلي وي.

د کلا او برجونو دېوالونو کې ولاړ یا عمودي درزونه هم په سترگو کېږي چې کېدای د زلزلو او یا هم د دېوالونو ناستې (نشست) په ذریعه (واسطه) منځ ته راغلي وي.

دا درزونه، تاداوو ته (تهدابو ته) نږدې غټ (لوي یا برداره) او څومره چې پاس ځي، کوشني کېږي چې د ځینو تدابیرو په پام کې نیولو سره کولای شو د پخوانیو درزونو تحکیمات وکړو او د نویو درزونو مخه په آسانی سره ونیسو.

د نه (۹) برجه کلا د شریډلو دېوالونو انځور

د کلا نه باندې ودانۍ:

د خلکو او خاصاً د سپین ږیرو خلکو په وینا، پخوا پیر(وخت) کې نورې ودانۍ هم شتون درلود. (۵)

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د کابل لوړه کلا (کولوله پشته)

لوړه کلا:

د کابل لوړه کلا، چې د کولوله پشته غونډۍ پر سر جوړه شوې او په مختلفو دورو کې د جگړې د کلا په توګه کارول شوې، اوس د کلتوري کارونې له پاره بیا رغول کېږي.

د سپوږمۍ په وينا، د طلوع نیوز په حواله، دا کلا شاوخوا یوه نیمه پيړۍ دمخه د عبدالرحمن خان د واکمنۍ پرمهال د اته څلویښت زره مربع متره ځمکې په سیمې (ساحې) کې جوړه شوې وه، او له هغه وخت راهیسې تر دېرش کاله دمخه پورې دا د یوې پوځي کلا په څیر وه.

د دې کلا د اوو برجونو او پنځو زغره والو ودانیو په منځ کې، یو برج د دې غونډۍ په لوړه برخه کې جوړ شوی دی، د دې کلا په جوړولو کې د معمارۍ څو ډولونه کارول شوي دي.

د پروژې انجنیر وسیم روفي وايي: "د وسلو هرې ډیپو یا برج چې دوی جوړ کړی و، د یوه ځانګړي ډول معمارۍ څخه کار اخیستی و، کوم چې ټول د اوسني معمارۍ میتود څخه توپیر لري، او د هغه وخت د معمارانو خلاقیت ښيي".

د دې کلا د وسلو د زېرمو په یوې برخې کې، چې ډېر زیانمن شوی نه دی، د پخوانیو سرتیرو لیکنې ښکاري.

د ملي پراختیا شرکت ویاند محمد مصطفی نوید د کلا د بیارغونې په اړه زیاته کړه: "د تاریخي لرغونتوب او هغه اصلي موادو په ساتلو سره چې شتون لري او له منځه نه دي تللي، او د هغو موادو په کارولو سره

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

چې د دې د جوړولو له پاره کارول شوي وو، دا کلا به بيا ورغول، او ساتل شي. "د دې کلا د بيارغونې له پاره د ملي پراختيا شرکت له خوا يو سل او لس ميليونه افغاني ځانگړي شوي دي، او پنځه شپېته کارگران په بيارغونه کې يې بوخت دي.

د کولوله پوشتي د لوري کلا هوايي انځور

د لوري کلا سيمي شاوخوا دېوال:

د لوري کلا (قلعه بلند) سيمي شاوخوا دېوال څلور برخي لري: د تهدياب تيزه (سنگ کاري) د خاورو دېوال (رمېد وال) ، نقشونه او د پای اوسپني خادر (آهن چادر) چې د باران او واورې نه د دفاع په سوچ په پام کې نيول شوی دی.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د دېوال ډبرو (سنگ کارۍ) اندازه په سمه توګه نه شي اندازه کېدای، خو د هغې د ځمکې نه لوړوالی په ډبرې ځایونو کې ۶۰ سانتي متره دی. د ډبرو (سنگ کارۍ) او دېوال پلنوالی يو شان يانې (يعنې) ۶۰ سانتي متره، او دېوال يې په څو مرحلو کې جوړ شوی، چې لوړوالی يې په شمول د ډبرو (سنگ کارۍ) ۳۶۵ سانتي متره دی. دا دېوال د غونډۍ په بنسټه برخه او د لوړې کلا په شاوخوا کې جوړ شوی دی، کوم چې په لاندې انځورونو کې په روښانه ډول ليدل کېدی شي.

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د سويلي برخې شاوخوا د دېوال انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د عامه ننوتلو دروازه:

د عامه ننوتلو دروازه د غونډۍ په ختيځ اړخ کې شتون (موقعيت لري)، د استوگنې کورونو او تنګو، ګردو کوڅو ته نږدې ده، چې د موټرو له پاره ننوتل ستونزمن کوي.

څو ډولونه دروازي وړاندیز شوي، او وروستۍ بڼه د چارواکو له خوا منل شوې او د پلانونو سره سم به جوړه شي.

دروازه د لرګيو په بڼه ډيزاين شوې او د نخشو (نقشو) په څېر به جوړه شي، د زاړه معمارۍ ستايل او د کلا په ختيځ اړخ کې موجوده لرګيو دروازه په پام کې نيولو سره، د هغې په سر کې ورته اسلامي ستايل آرچ به وي.

د عامه دروازي تر څنګ، د پرسونل او ليدونکو د ننوتلو له پاره يوه کوشنۍ (کوچنۍ) دروازه پلان شوې ده، او د هغې تر څنګ، د ټکټونو د خرڅلاو له پاره يوه خونه هم پلان او ډيزاين شوې ده، او هم به د يوه عصري تشناب سره يوځای، چې په ټاکل شوې سيمې کې به د نقشو په پام کې نيولو سره جوړ شي.

ودانۍ به د کانکريټو څخه جوړه شي، چې د پلستر کولو وروسته به هم رنگ شي، د دېوال شاوخوا د خاورې د رنگ په پام کې نيولو سره، رنگ شي ترڅو د معمارۍ اصول مراعات شي، په نخشو (نقشو) کې شاوخوا (احاطې) دېوال او د ودانۍ دېوال ورته والی لري او له لرې څخه به نه توپير کېږي.

د موضوع د روښانه کولو له پاره، غوره ده چې لاندې انځورونه او نقشي مطالعه او وليدل شي.

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د عامه ننوتلو دروازي شاوخوا دېوال انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د کلا د عمومي دروازي انځور

د کلا ننوتل:

دا لوړه کلا د غونډۍ په سر کې شتون (موقعیت) او دوی د ننوتلو دروازي لري، یوه یې تقریبا ختیځ ته مخامخ او بله یې تقریبا لویديځ ته مخامخ ده، چې د ورته اندازې او لرگیو څخه جوړه شوې ده.

د ختیځ لوري دروازه یو معماري کمان او د ختې پوښ لري چې وروسته د خټو (کاه گل) سره پوښل شوی دی.

د هغې لرگیو دروازه، هماغه پخوانۍ دروازه ده چې تر نن ورځې پورې ساتل شوې ده. شاوخوا دېوالونه بیارغول شوي او په دوو مرحلو کې کار شوي، د ډبرو (سنگ کارۍ) لوړوالی له ۶۰ څخه ډیر او په ځینو ځایونو کې ۹۰ سانتي مترو ته رسېږي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د دېوال د لومړۍ برخې لوړوالی، د پليټ فارم په ګډون، ۴ متره دی، دوېيمه برخه يې هم جوړه شوې ده، چې د کلا د شاوخوا دېوال ټول لوړوالی يې ۸۱۵ سانتي مترو ته رسېږي.

دېوالونه په دواړو خواوو کې، د ننه او بهر کې په بوسو او خاورو (کاه ګل) پوښل شوي دي.

د کلا دېوالونه په بشپړه توګه ساده دي او د څار برجونو د برخو پرته هيڅ نقاشي نه ليدل کېږي.

د کلا شاوخوا دېوالونو په برخه کې، کلک (قوي) عمودي لرګي هم ليدل شوي، چې د دېوالونو پياوړتيا له پاره کارول شوي دي.

د کلا شاوخوا دېوالونو پلنوالی د دېرو کار سره سمون لري او له ۶۰ سانتي مترو څخه ډېر دي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

کلا د عمومي دروازي انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

برجونه:

په دې کلا کې شپږ د څارنې برجونه دي، چې څلور يې په څلورو کونجونو کې او دوې يې په منځ کې دي، چې ټول يې ورته يا عادي دي. دا برجونه د لرگيو د ننوتلو دروازي او د طبيعي رڼا او هوا تبادلي له پاره کړکۍ لري. د هغې د پرايپټ برخې اسلامي سينگارونه او کمانونه لري چې د گلونو ډډونو په څير ښکاري.

هر برج د خښتو يوه جلا (ځانگړې يا عليده) زينه لري چې د دوو لويو او نسبتا کوچنيو کمانونو څخه پورته ليدل کېږي، چې د شاوخوا دېوال تر څنګ جوړې شوې دي، چې له يوه متر څخه ډيرې پراخې، او تر اوسه پورې ولاړې دي، چې په وروستيو کالونو کې د ملي پراختيا د محترمي ادارې له خوا ترميم شوې دي.

د شته ټولنيزو په سر کې يو بل برج شتون لري، چې په وروستيو کالونو کې بيا رغول شوی دی.

دا برج يو منظم څو گونی شکل لري چې دروازه يې ختيځ ته مخامخ ده او په بشپړه توګه د پخو خښتو څخه جوړ شوی چې د خښتو اندازه يې ۲۰ سانتي په ۲۰ سانتي مترو کې دي او ۵ سانتي متره پلنوالی يا ضخامت لري.

د هغې پوښښ د گنبد په شکل د پخو خښتو څخه جوړ شوی او د يوه پرايپټ سره محاصره شوی، چې د سينگار کمانونه هم لري. د پورتنۍ برج د ننه او بهر برخه د سدل خاورې څخه پوښل شوی دی.

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

کلا د داخلي برجونو انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

تونلونه يا بنکرونه:

په يادې شوې سيمه کې، پنځه (۵) د ځمکې لاندې تونلونه يا بنکرونه د خښتو د قوسونو په پوښونو سره جوړ شوي دي، چې په شمال، سويل خواوو کې لويې دروازي لري، او په پورتنۍ برخه کې دوي کړکۍ د رڼا او اوا(هوا) تبادلي له پاره شتون لري.

داخلي خښتې د سپل موادو سره سينگار شوي دي. تونل ته د ننوتلو دروازي پلنوالی ۲۰۰ سانتي متره او د هغې د کړکۍ پلنوالی ۱۰۰ سانتي متره دی.

د تونلونو اوږدوالی توپير لري، چې منځنی تونل يې ۴۸ متره اوږد دی، دويم تونل يې په دواړو خواوو کې ۴۵ متره اوږد دی، او وروستي دوي يې ۴۰ متره اوږدوالی لري.

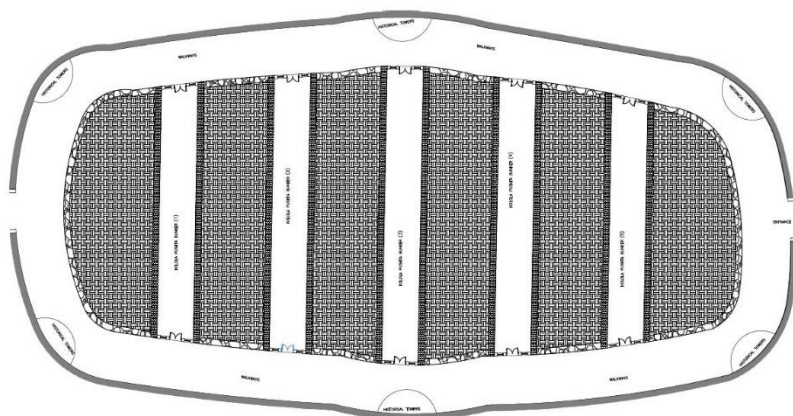
د ټولو تونلونو پلنوالی يو شان يانې (يعنې) ۶ متره دي. په پخوانۍ ودانۍ کې د برېښنا سيستم نه و، خو د نوي ترميم په پلانونو کې، د ټولو ځمکې لاندې تونلونو له پاره د برېښنا سيستم و، په پلان کې نيول شوي دي.

د تونلونو او شاوخوا دېوالونو ترمنځ لارې په سويلي برخو کې ۷ متره پلنوالی، په شمالي برخه کې ۸ متره پلنوالی، او د څار برجونو او تونل ترمنځ برخو کې ۴ متره پلنوالی يا فاصله لري.

لارې په ډبرو پخې شوې دي، او د دوی په مينځ کې، يو کوچنی کانال په سترگو ليدل کېږي، چې د کلا څخه بهرته د باران او واورې اوبو ليردولو له پاره، ډيزاين او جوړ شوی دی.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د ټولنولو (بنکرونو) او څار برجونو پلان شوی پلان

د لوري کلا شاوخوا دېوال:

د "احاطه" کلمه د "حاط" له ريښې څخه اخيستل شوې ده چې ما نا(معنی) يې "ساتنه کول" ده، او دېوال ته "حايط" ويل کېږي ځکه چې دا يو ځای احاطه او ساتنه يې کوي.

دا دېوال له دوو برخو څخه يانې ډبرو او خښتو څخه جوړ شوی دی. لومړۍ برخه يې له ۱۰۰ سانتي مترو څخه زياته لوړوالی ډبرې څخه جوړ شوی دی، او ۳۰۰ سانتي متره دېوال يې له خښتو څخه جوړ شوی او مخ يې په دواړو خواوو کې د اخير سره پوښل شوی دی.

د دېوال دا برخه يو پاراپيټ هم لري، چې پورته يې د دېوال دوېيمه برخه، ۴۱۵ سانتي متره لوړه ده، چې د پاراپيټ سره، په روښانه توګه ليدل کېدای شي، چې د ټولنولو (بنکرونو) په کې محاصره شوي دي.

د ډېر وضاحت له پاره، لاندې انځورونو ته مراجعه وکړئ.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

زینې:

زینه (پټې) یو جوړښت یا ودانۍ ده چې په یوه ودانۍ یا نورو ځایونو کې د دوو سطحو د نښلولو له پاره کارول کېږي او د کوچنیو برخو څخه جوړه شوې ده چې د زینو په نوم یادېږي.

کله چې زینه په یوه تړلي ځای کې جوړه شي، نو زینه بلل کېږي.

هغه زینه چې د لېږدونکي په څیر حرکت کوي او د بریښنا له خوا چلول کېږي د ایسکلیټر په نوم یادېږي. د زینو نور ډولونه عبارت دي له مارپیچي زینې، تاوېدونکي زینې، او د هوايي چلند (الوتکي) زینې.

په عمومي ډول، د زینو او ځمکو د پورته کولو مؤثره پلنوالی باید لږ تر لږه یو نیم متره وي او له دوه نیم مترو څخه زیات نه وي.

دروازې باید د ځمکې لاندې کولو ګټور پلنوالی اشغال یا محدود نه کړي، او هغه دروازې چې زینې ته مخامخ دي باید د وتلو په لور خلاصې شي. دا هم غوره ده چې د فوټریسټ لوړوالی او ژوروالی تناسب له ۱۵۰ څخه تر ۳۰۰ ملي میټر پورې وي.

د ګڼ شمېر زینو په سیمې کې، له یوې کوڅې څخه بلې ته یو ګرد سړک جوړ شوی، چې مستقیم او جانبي شکل لري.

د زینو له پاره ساختماني مواد اکثره د غرونو ډبرې دي او ځینې وختونه د پښو او پورته کیدو له پاره سمندري ډبرې کارول شوې دي.

د ننه، د ختیځ لوري څخه یوه زینه شتون لري چې د لوړ څار برج او د تونلونو چټ (بنکرونو) ته د پورته کیدو له پاره کارول کېدای شي. دا هم د یادونې وړ ده چې هر برج خپله جلا زینه لري، چې د کمان پر سر د پخو خښتو څخه جوړه شوې ده.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د باران ناوې:

الف: د بام په اوږدو کې يوه ډبرينه کوچنۍ لاره يا کانال چې د باران اوبه لېږدوي شتون لري.

په لورې کلا (قلعه بلند) کې دوي ډوله ناوې ليدل کېدې شي:

۱. د لرگيو ناوې د څارنې برجونو په بامونو کې نصب شوي دي.

۲. ځانگړي لښتۍ، د تونل دېوال په يوې برخې کې د زرو خښتو څخه جوړ شوي او عمودي چينل په بڼه، په بله برخه کې د ملي پراختيا د محترمي ادارې له خوا ترميم شوي، او په ځينو برخو کې نيمگړي پاتې دي، چې د پروژې مدير په وينا، ډير ژر به ترميم او گټې اخيستنې ته، وسپارل شي.

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

تونلونو د عمودي کندی یا چینل پورتنی برخه

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

کوڅه يا سرک:

کوڅه يا سرک هغه لارې ته اشاره کوي چې د خلکو، موټرو او بار وړلو د تگ راتگ او لېږد له پاره کارول کېږي. دا لارې کولی شي د سطحو او سرک جوړونې تجهيزاتو بېلا بېل (مختلف) ترکيبونه ولري او په مختلفو سيمو کې شتون لري، له ښاري څخه تر کليوالي پورې، او حتی په غرنيو او صحراوي سيمو کې.

د ترانسپورت د اړينو زيربناوو په توگه، سرکونه په ټولنه کې د اړيکو په رامینځته کولو او د ترافيکو په مدیریت کې مهم رول لوبوي. دا زيربنا د مختلفو سيمو ترمنځ د اړيکو د رامنځته کولو، د عامه او سوداگريزو ترانسپورتي خدماتو د چمتو کولو، د گرځندوی د پراختيا او د وسايطو د تگ راتگ د اسانتيا له پاره کارول کېږي.

د سرک ډولونه هم د لارې، زيربنا، جغرافيايي موقعيت، او کرپر(قير يا اسفالټ) سطحې پر بنسټ ویشل کېدی شي. ښارونو ته د موټر چلولو له پاره تر ټولو مهم هغه لویې لارې او نړيوال سرکونه دي چې لوړ اسفالټ سطحې او ټيټ ترافيک لري.

په سيمه یيزو سرکونو، ښاري سرکونو او لارو کې د ترافيکو په پام کې نيولو سره، بايد په دقت سره غور وشي چې دا څنگه ولایت ته د فرنيچر لېږدولو له پاره کارول کېدای شي .

دا سرک د کولوله پشتي د لورې کلا يوه له اصلي او اړينو برخو څخه ده، چې له لرغونو وختونو راهيسې د يوې ځنډې په بڼه شتون او د کلا د ننوتلو دروازې پورې دوام لري. د پورته ذکر شوي سرک په پای کې، د ملي پراختيا ادارې دا د ډبرو سره پخه کړه او د هغې تر څنگ يې د

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

ډېرو کار يا استنادي دېوالونه هم جوړ کړل، او د هغې د کار يوه برخه لا اوسه هم بشپړه شوې نه ده.

د هغه سړک انځور چې لوړې کلا ته ځي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

ساحه (منظره):

منظره هغه سيمې ته اشاره کوي چې په هغه کې د ځمکې طبيعي ځانگړتياوې د مصنوعي عناصرو سره يوځای کېږي ترڅو بصري او جمالياتي جذابيت رامینځته کړي.

منظرې د طبيعي عناصرو لکه غرونو، چينو، سرکونو، پياده روونو، ډبرو او مختلفو ډوله نباتاتو څخه الهام اخيستل کېږي، او د دې عناصرو مختلف اجزا د انساني جوړښتونو سره د همغږۍ رامینځته کولو له پاره کارول کېږي.

د لوړې کلا (قلعه بلند) په سيمې کې ډېر عملي کار نه دی شوی. په ځينو برخو کې يوازې تل زرغون (همېشه بهار) ونې، ارغوان ونې، او غير ميوه لرونکي ونې ليدل کېدای شي.

د يادونې وړ ده چې په سيمې کې کار بشپړ شوی نه دی او وخت په وخت، خلک په مختلفو سيمو کې ليدل کېږي چې د هغې د بيارغونې او منظره کولو کار کوي. (۶)

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

د سيمي د منظرې انځور

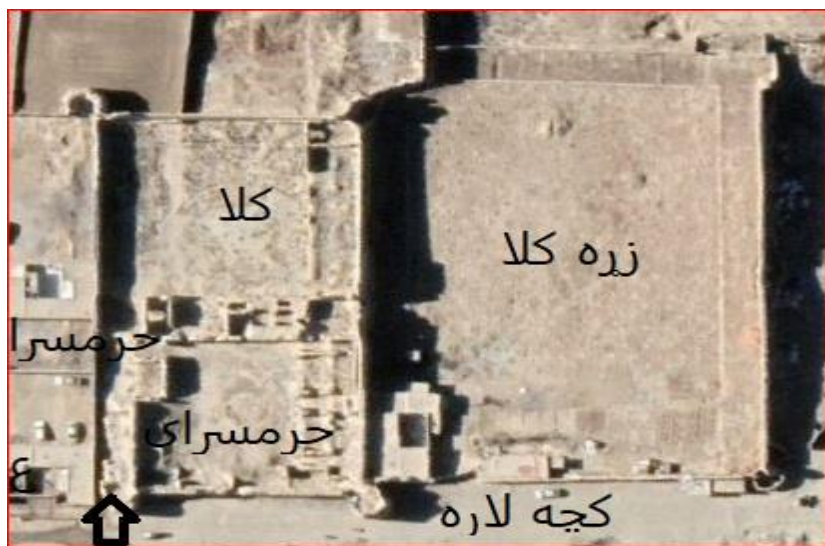
د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د حشمت خان کلا:

حشمت خان يو د محمد زايي له کورنۍ څخه و چې ډير پخوا وختونو کې کابل ښار ته راغلی او په يادې سيمې کې چې ډيره ښکلې هوا، اوبه او شاو خوايي د کښت ځمکې درلودې، ژوند کوه.

د هغه د ښځې نوم، بې بې هما وه، هغوی يوه لور درلوده چې نوم يې، بې بې صحرا وه.

د حشمت خان د کلا هوايي انځور

د کلا شاو خوا يې سل گونه جريبه ځمکه درلوده چې په لږ وخت کې د چينې د او په ذريعه اوبه کېدې، دا چينه د شير دروازه غره (کوه شير دروازه) په يو خور کې چې (قول چشمه) نومیده، موقعيت در لوده.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د (قول چشمه) چيني خور، انځور

د دې چينې او به به د پخې خټو بلو لونو (پايپونو) په ذريعه لاندې حوض ته بهېدې (توبدې) او هلته به په يوه حوض کې توليدې، دا حوض د يو کوچني بند حيثيت در لود، بيا به د اړتيا په وخت کې هغو اوبو نه د ځمکو خړوب له پاره گټه اخيستل کيده.

د وخت په تيريدو سره د چينې اوبه لږې شوې، حشمت خان مجبور شو چې د ارهت (ارت، لويه څاه) د کيندلو امر وکړي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

هغه دوه ارهټونه وکيندل چې يو يې بره او بل يې کوزه د چينې په لمنه کې و.

برنی ارهټ وروسته له شلو کلونو څخه وچ شو مگر کوزنی ارهټ تر نږدې کلونو پورې اوبه درلودې.

د ارهټونو اوس، کومې نښې نشته اما د سيمې سپين ږيري وايي: د وخت په تېرېدو سره ډيری برخې ځمکې د حشمت خان د لمسيانو له خوا خرڅې او په هغه کې د هستوگنې کورونه جوړ شول، نو ځکه هغه ارهټونه هم له خاورو او تيزو نه ډک شول.

حشمت خان د کچه لارې نه لاندي يو ډير بنکلی او په زړه پوری بن (باغ) درلود، چې دا بن تر لس کاله دمخه هم شتون مگر هغه يې په يوکس پلورلی و، چې نوم يې حاجي جمعه خان و، دا بن وروسته د هغه په نامه (باغ حاجي جمعه) ياد او مشهور شو.

په تيرو کلونو کې دا بن هم په خلکو خرڅ او د هستوگنو په نمر واورول (تبدیل) او کورونه په کې جوړل شول، مگر د ده بن په يوه ختيزه څنډه کې د بڼوالو کوټې او څلی په نږدېلي توگه ليدل کېږي.

د بن پاتې شوی څلی (برج) د برخي انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

زړه کلا:

هغه لويه کلا ده چې د اساسي کلا د شمال خواته موقعيت لري او په هغه کې پنځه حويلې د بزگرانو او ناظرانو له پاره په پام کې نيول شوې وې، په دې کلا کې درې ځلي ول چې يو يې ختيځ بل يې لويديځ او دريم يې د ختيځ او لويديځ تر منځه ده چې نرېدلې برخه يې اوس هم په سترگو کېږي.

دېوالونه يې پخسه، لوړوالی يې اوه متره دي، همدا راز د دېوال د ځمکې لاندې (غرغه) اتيا سانتي متره او د ځمکې د پاسه (کرسي) يې په ځينو ځايونو کې اتيا سانتي متره او نورو برخو کې يوه متر ته رسېږي.

تيرگو گډوله (تيرو ابادي يا سنگکاري) د غره تيرو نه جوړه شوې ده څرنگه چې هيڅ راز مصالحه د ډبرو کار کې نه تر سترگو کېږي، دا شان ډبرو کار ته وچه تيرو گډوله (وچه سنگکاری) وايي.

د دېوال سور (پيروالی يا عرض) په غرغه او کرسي کې اتيا سانتي متره ده، او د ډبر زور والي، د عصري تکنالوژي د نه شتون اوشخصي ملکيت له کبله نه شو کولای چې په هغه کې کيندنی وکړو.

د دې کلا دېوالونو د پخسې سور اتيا سانتي متره، اوچت والی (جگ والی) يې اته متره و، د وخت په تېرېدو سره دا اندازې نه تر لاسه کېږي، ځکه چې د وربستونو، نه پاملرنې له کبله شړېدلې او لوېدلې دي.

هر ځلی يې دوه چته (منزله) در لود، مېنځ (داخل) نه يې لارې (زینې) درلودې، همدا راز د بام نه د ځلي دويم پور ته ختل چې له هغې نه د

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

میلمه کوتې په توگه گټه اخیستل کېده ، خلکو به په هغه وخت کې، ورته بالا خانه (سراچه) ویل.

دا بالا خانه له درېو خواوو نه کرکې درلودې چې د دوبي په پیلېدو سره په هغه کې بڼه باد چلېده او شاوخوا د ځمکو او ونو ننداره کېده.

د خلیو شکل (فارم یا قواره) په پلان کې اته ضلعي ده چې دایرې د منظم تقسیم سره منځ ته راغلي دي.

په دې کلا کې کوتې نه تر سترگو کېږي ځکه چې د وخت په تېرېدو، خپل منځي (داخلي) جگړو، د مالک نه اوسېدل په کلا کې، د وختو دولتونو نه پاملرنې له کبله وړانې شوي او یا هم لوتې شوي دي.

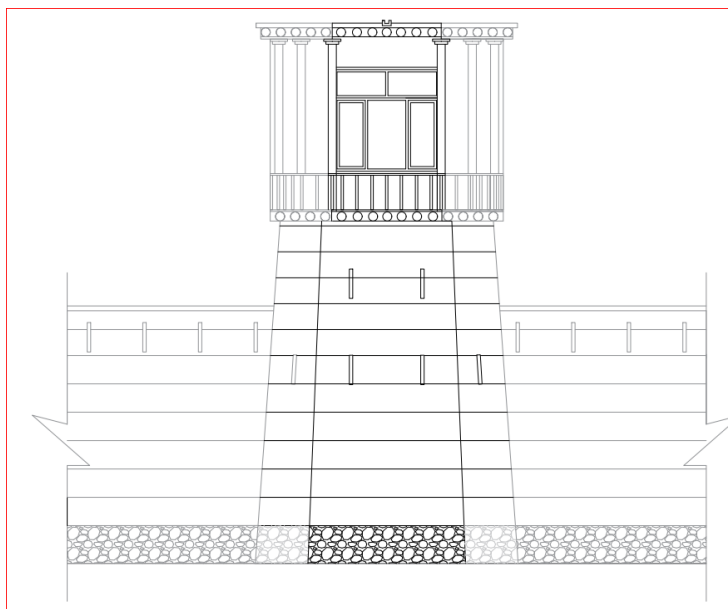

د زری کلا انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

که مونږ انځور ته په ځير سره و گورو، په هغه کې د کوټو د چټ دستک لرگيو سوري (چاپونه) او هم په دېوالونو کې د طاقچې ځايونه په سمه توگه ليدلي شو.

د ځلي ديزاين، د اخيستل شويو انځورونو په پام کې نيولو سره

که چېرې مونږ د حشمت خان مقبرې، هغه کورنۍ اديري نه کتنه او د قبرونو ليکنې په ځير سره ولولو، مونږ ته به څرگنده (ثابته) شي چې هغه د محمد زايي د کورنۍ غړی او دا کلا څه باندې درې سوه و پنځوس کاله د مخه جوړه شوې ده.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

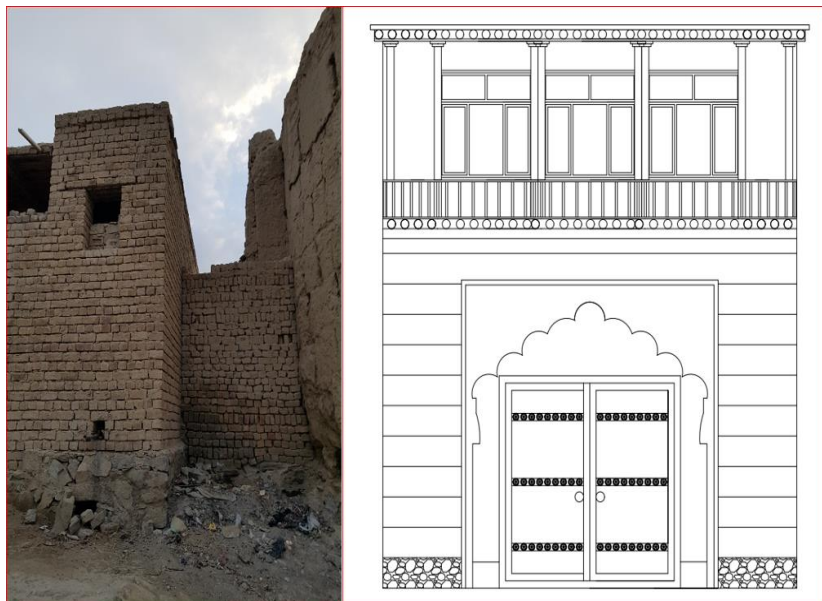
د حشمت خان او د هغه کورنيو د اديره (هديره) انځورونه

حشمت خان د کلا حرمسرای:

دا حرم سراى کچه کوڅې ته کومه لاره (لار) نه درلوده، د هغه لاره د سوېلي (جنوبي) کلا او حرمسرای له لارې وه، لمړی به سوېلي حرمسرای ته ننوتل او بیا به، په بني خوا تا وېدل او حرمسرا ته به ننوتل. د وخت په تېرېدو، د هغه دې لمسيانو، د اطلاعات او فرهنگ د وزارت د نه پاملرنې له کبله هغه سوېلي کلا او حرمسرای شتون نه لري، خلکو په خپله خوښه په هغې کې ابادي کړې ده.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د حرمسرای د ننوتو پخوانی لاره چې اوس شتون نه لري

په دې لاره کې لوی ور(دروازه) و، چې د لرگو نه جوړ شوی و، دې دروازي دوي پټونه (پلې) درلودل، چې يوې به يې تل خلاصه او دوېمه به يې د اړتيا په وخت کې خلاصې ده، چې دا دوېمه پټه (پله) يوه پوزه هم درلوده.

دروازې کې کوم اوسني اوسپنيز مېخونه نه ليدل کېده او د تختو يو ځای کېدو(اتصال) به د وطني جوړ شويو گل مېخونو په ذريعه کلک شوي وو. دروازي نني ځړونې (چيراس، چپ - راست) نه درلودل او په ژيو کې به يې ولاړ تاو(لوله) لرگي و، چې د هغه په ذريعه به تاو راتاو

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

کېده. داسې څړونۍ د مراد خانې، بي بي مهرو او د کابل ښار په زړو سيمو او کلاگانو کې تر اوسه هم شتون لري.

د دروازې د پاسه بالا خانه وه، چې د دروازې کنټرول به يې کوه، او په هغې کې به ساتونکي اوسېده، دا بالاخانې (سراچې) د کلا د ننه د خټو لار در لوده چې د اومه خښتو او خټو نه جوړه شوې وه.

دې بالاخانې د کچه لارې خوا بالکن هم درلود چې د دفاعي چارو کې به کارول کېده، د دروازې لوړ والی نږدې څلور متره و، چې خپله حشمت خان او يا د هغه د کورنۍ، دوستانو به کولای شو، د اس د پاسه له دروازې نه حرمسرای ته ننوزي.

حرمسرای په ښي لاس کې يو لوی جومات شتون درلود، او ډېری برخه يې ړنگه شوې ده، مگر څه نږدې دېوالونه يې تر اوسه هم په سترگو کېږي.

د دې حرمسرای نه اصلي کلا ته لاره وه، کومه چې په خپله حشمت خان د خپل کورنۍ (فامیل) سره اوسېده، د کلا په دوې خواکې يې کوټې درلودې، چې ټولې يې د اومه خښتو څخه جوړې شوې او تر اوسه هم په ويجاړه توگه شتون لري.

د کوټو چټو نه يې گنبدې دي، کوم چې معماري يې د بلخ ولايت نه لېږدول شوې ده. د چټ خښتې يې پخې او د چوني د مصالې (مصالح) په مرسته يو د بل سره کلکې شوي دي، دا خښتې په نيغه (تبغه) کارول شوي دي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

کوټو د بامونو ګنبدونه

بر سېره پر ګنبدونو د ماتو خښتو ټوټې او خاوره لیدل کېږي، چې تر یوې متر هم ډېره ده، په وروستي پړاو کې، بامونه اواره او د ناوې ځایو نه یې هم ښکاري. هرې کوټې یوه لاره د لمر لوېدو (لوېدیځ) خوا او ځینې کوټې د یوې نه بلې ته هم، لاره لري.

د کوټو په چتونو، ژبو (کنجونو) او همدا راز د کما نونو په ژبو (نوشونو) کې ډول او سینګار لیدل کېږي چې دې چوني او شګې پلستر سره پر پخو خښتو، دختو (سندلي) نه په پام کې نیول شوي او تر اوسه هم شتون لري.

د کوټو نه د باندې ښکلي ستنې (پا یې) چې یوناني سبک ته نږدې دي، په سترګو کېږي چې له اومه خښتو، خټو نه جوړې شوي او د سندلي څخه پوښول شوي دي. د دې ستنو په سر کې کمانونه هم ښکاري، چې په اسلامي معمارۍ کې د کرکیو او دروازو د پاسه لیدل کېږي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

دا دېوالونه، د ننه او د باندې خوا نه په سپينه خټه، چې په سيمي کې ورته گل سفېد وايي، سپينې شوي ،
او ټولې يې په يوې پور کې دي. همدا راز د کلا په نورو خواو کې د کوټو نښې ليدل کېږي، چې د کلا په دېوالونو کې د کوټو د چټ لرگيو سوري چې لوړ والی يې څه باندې درې متره دي.

د لرگيو د يوې سوري نه تر بل سوري پورې پنځه ويشت سانتي ده، کوم چې له اسلامي مېچي موډل نه تر لاسه شوې او د کابل په زاړه ښار کورونو کې چې له درې سوه کلونو مخکې جوړ شوي دي، هم ليدل کېږي.

له هغو نه د کابل ښار عاشقانو او عارفانو شاوخوا کورونه، شور بازار، د پېښوريانو سرای، مرادخاني او بي بي مهرو کورونو، نومونه اخيستی شو.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د حشمت خان د کلا شاوخوا، د کوټو شتون نښې په دېوالونو کې

د لوی دروازي کین لاس ته بله کلا وه، چې په هغه کې لوی حمام شتون درلود، دا حمام خورا لوی و، چې د کابل د زور بنار شتر خاني حمام ته ورته و، سر یا چت یې گنبدې و، او د گرمو او سرو اوبو لوبښي یې حوض په شان جوړ شوي، دننه یې د مربع شکلو پاڅه شویو سرامیک نه کار اخیستل شوی و.

د دې حمام، غوډلي، کلا دېوالونه او څلي نه تر سترگو کېږي او په دې ځای کې نوي د استوگنې کورونه جوړ شوي دي.

د کلا دننه، د کرکیو او دروازو کومه نښه نه لیدل کېږي، مگر د دروازو، کرکیو او د چت د تیرانو ځایونه (چاپونه) لیدل کېږي، داسې ښکاري چې دا لرگیو شتون درلود او د وخت په تېرېدو او تنظیمي جگړو په وخت کې لوټ او د سوند د موادو په توګه ترې کټه پورته شوې وي.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

يو بل عامل هم د حشمت خان کلا په نه پاملرنې کې، د هغه کورني لري والی وو، کوم چې د نوي ښار (شهر نو)، شش درک پلان جوړېدنه او د هغو نمبرو (نمر و) ویش و، د حشمت خان ورثې هم کوښښ وکړ چې په ياده شوي سيمې کې نمرې او بيا وروسته په هغه کې د استوگنې کورونه جوړ کړي، چې تر اوسه يې هم د هغه د ورثې جايدادونه د نوي ښار (شهرنو) د طوره باز خان په سيمې کې شتون لري.

دې کلا نهه څلي (برجونه) درلودل، چې اوس يوازی اوه څلي يې تر سترگو کېږي، د ليکوالانو په ليکنې کې داسې ښکاري چې کوم وخت تېمور شاه دراني د افغانستان پلازمېنه (پايتخت) له کندهاره - کابل ته ولېږد (انتقال کړ) او په دې وخت کې د کابل بالاحصار د نن ورځې په ښان، تر جوړونې (ترميم) لاندې و، او په هغه وخت کې کابل کې کوم ارگ نه و، د کابل شاهانو به بالاحصار چې جنگی کلا وه د ارگ په توگه کاراوه.

تېمور شاه څه موده د حشمت خان په کلا کې اوسېدل غوره گر، کوم چې بالاحصار ته ډېره نږدې سيمه وه، همدا راز اعليحضرت محمد ظاهر شاه به هم دې کلا ته د ماښام او يا د ورځې له خوا ته او سهار وختي به د لويې دروازې مخاخ ډنډ ته، ته او هلته به يې ښکار کوه، ځکه چې محمد ظاهر شاه د حشمت خان سره کورنی اړيکې درلودې.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د کلا د ننه اړين، انځورونه

د دېوالو په ځينو سيمو کې د دېوالي نغريو، بخاريو (Fire place) ځايونه تر سترگو کېږي، دا په دې مانا ده چې داسې بخارۍ په نورو کوټو کې هم شتون درلود او د وخت په تېرېدو سره ويجاړ شوي دي، وروستۍ او اړينه خبره داده چې:

په کال ۱۳۳۰ هجري شمسي کې له دې کلا نه مرستون په توگه هم کار اخيستل شوی دی. (۶)

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا (قلعه سراج):

سراج کلا يوه تاريخي کلا ده چې د افغانستان د لغمان ولايت په سويل(جنوب) کې شتون (موقعيت) لري. دا کلا د امير حبيب الله خان له خوا په ۱۲۸۷ هجري قمري کال کې جوړه شوې ده، خو ډيرې برخې يې د کورنيو جگړو له امله ويجاړې شوې دي.

د سراج کلا د يوې برخې انځور

د سراج کلا د جومات (ماجت يا مسجد) يوې برخې انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د يوې برخې انځور

د سراج کلا د يوې برخې انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د يوې برخې انځور

د سراج کلا د يوې برخې انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

د افغانستان تاريخي كلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

د افغانستان تاريخي ځايونه، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د بيارغوني يوې برخې انځور

د لغمان ولايت لرغون پوهان او اوسېدونکي وايي چې د سراج کلا د بيارغوني کار چې د مهترلام بابا په ښار کې موقعيت لري، دوي کاله وړاندې پيل شو او اوس بشپړ شوی دی.

لرغون پوهان زياتوي چې دا کلا ۱۱۰ کاله وړاندې د امير حبيب الله خان له خوا په لغمان کې د خپل ژمي استوگنې او ښکار له پاره جوړه کړې وه، څلور برجونه، دوي ودانۍ او يو جومات لري.

د لغمان د اطلاعاتو او کلتور رئيس نادر مخور په دې اړه و ويل: "تاريخوالي دې کلا ته ډېر زيان رسولی دی. البته، دا کلا په قصدي ډول او د طبيعي پېښو په پايله کې ويجاړه شوې ده".

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

ښوونکي او د لغمان يو شمېر اوسېدونکي نيوکه کوي چې د تاريخي سراج کلا ځينې ځمکې غصب شوې دي او په پايله کې يې د کلا تاريخي بڼه هم بدله شوې ده.

د سراج کلا د بيارغونې يوې برخې انځور

ځايي خبريال سيف الرحمن و ويل، "د قلعه سراج سيمه بايد په معيار سره جوړه شي، چې له بده مرغه نه ده شوې." "دلته ځينې دولتي دفترونه جوړ شوي دي، چې بايد ودرول شي".

د کلتوري مسلو کارپوه برهان الدين نظامي په دې اړه و ويل: "موږ له ولسمشر محمد اشرف غني څخه غوښتنه کوو چې د سراج کلا او د مهترلام بابا زيارت ته ځانگړې پاملرنه وکړي، لکه څنگه چې هغه تاريخي اثارو ته پاملرنه کوي".

چارواکي زياتوي چې د دې کلا بيارغونه شاوخوا ۲۲ ميليونه افغانۍ لگښت لري.

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د سراج کلا د جومات (ماجت يا مسجد) انځور

د سراج کلا د بيارغونې شرکت مشر جواد وويل: "دوی خښته ماته کړې ، د هغې پوږ يې کارولې دی، او له چوني څخه کار اخيستل شوی دی." "په طبيعي ډول، منچ کارول شوی و".

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

سرچينه:

۱. ژباړه له <https://www.google.com>

۲. ژباړه له <https://www.google.com>

۳. ژباړه له <https://fa.wikipedia.org/wiki>

۴. ژباړه له <https://moic.gov.af/dr>

۵. حشمت الله اتمر / داکتر مهندس / غویی - کال ۱۴۰۸ لمريز /
لا جواب مطبعه / ولايت جاده / کابل - افغانستان

۶. حشمت الله اتمر / داکتر مهندس / تله - کال ۱۴۰۷ لمريز /
لا جواب مطبعه / ولايت جاده / کابل - افغانستان

۷. ژباړه له <https://fa.wikipedia.org/wiki>

يادښت:

ځيني انځورونه له گوگل سايت څخه

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د چاپ شويو کتابونو لیست

۱. معماري افغانستان
۲. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش شفاخانه ها)
۳. راهنمود طلايي (برای اساتيد انستيتوت های تخنيکي و ساختمانی افغانستان)
۴. رسم تخنيک (گامی به سوی دنيای انجینری) جلد اول
۵. رسم تخنيک (گامی به سوی دنيای انجینری) جلد دوم
۶. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش اداری)
۷. معماری اصیل شهر کابل (مرادخانی)
۸. معماری شهر کابل (بی بی مهر و)
۹. افغانستان در قرن تکنالوژی
۱۰. زونبندي اقلیم و زلزله افغانستان
۱۱. صدقه جاریه / دنيای انجینری
۱۲. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت جلد اول (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۱۳. داستان حقیقی با مقیاس معماری
۱۴. فرار از کشور- با تصاویر مستند
۱۵. نقش دانشمندان مسلمان در فن معماری و مهندسی
۱۶. پخسه در افغانستان
۱۷. بنیا نگذاری اولین مساجد توسط افغانها در آسترلیا
۱۸. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت جلد دوم (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

۱۹. منار جام - الهامی برای قطب منار
۲۰. آموخته های ناب از طراحی تا نظارت
جلد سوم (۱۹۹۰ الی ۲۰۲۱)
۲۱. جام یا کلیان (کلان)
۲۲. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد اول
۲۳. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد دوم
۲۴. معماری گل و چوب (معماری شهر کهنه کابل) جلد سوم
۲۵. چپر ته چې قانون نه شته (ګېوډي د افغانستان په معماری کې)
۲۶. مډرنه جوما تونه ،، پخوا او نن ،،
۲۷. هله جور کو (نی پخسه - مقاوم زلزله)
۲۸. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش مساجد)
۲۹. اطلاعات، اصول و قواعد طراحی در معماری (بخش مکاتب)
۳۰. هنر و صنعت چوب در مرادخانی
۳۱. هنر و پیشه حکاکي - زرگری در مرادخانی
۳۲. هیچ (چهل داستان واقعی)
۳۳. معماری اصیل شهر کابل
- (تشریح مورخ ۱۷ ماه میزان سال ۱۴۰۱ پوهنتون پولی تخنیک
کابل)
۳۴. ۴۰- چهل
۳۵. مجنون او گلچین (پښتو ناول)
۳۶. در جستجو (ناول به زبان دری)
۳۷. تفاوت ها تفاوت می آورد (کتاب تصویری)
۳۸. مجموعه از دروس دینی مولوي صاحب خيرالله مخدوم

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

- (جلد اول)
۳۹. برف ها آب ميشود
۴۰. رسم و تخنيک (گامی به سوی دنيای انجینری) جلد سوم
۴۱. آرزو و امید (ناول به زبان دری)
۴۲. بودا بنکاري (پښتو ناول)
۴۳. نامنوني ژوي (پښتو ناول)
۴۴. د اسلامي معمارۍ پيل
۴۵. حيوانات شوخ (ناول به زبان دری)
۴۶. مجموعه از دروس دینی مولوي صاحب خيرالله مخدوم
- (جلد دوم)
۴۷. د شپېلۍ مينه (مه ينه) په کچه گړۍ کې (پښتو ناول)
۴۸. حشمت خان د کلا معماري
۴۹. د افغان الک او آذري جلی مينه (پښتو ناول)
۵۰. د وچو بڼونه او پارکونو معماري
۵۱. د يوې بڼونکې مینان په يوه ټولگي کې (پښتو ناول)
۵۲. د ژرنده گري ماما مينه (پښتو ناول)
۵۳. په اسلامي نظام کې ودانيز پرمختگ
۵۴. شپنه ادې (پښتو ناول)
۵۵. بې زده کړې پوی (پښتو ناول)
۵۶. د مینې تاو (پښتو ناول)
۵۷. (BIM) په خپله ژبه - په نړۍ کې تر ټولو نوې او گړندۍ کړنلاره د معمارانو او انجینرانو (انجینرانو) له پاره
۵۸. مجموعه از دروس دینی مولوي صاحب خيرالله مخدوم
- (جلد سوم)
۵۹. سيدو او عيدو - د کوشنيوالي خواره ملگري (پښتو ناول)

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

۶۰. د يوې مياشتې **ناوې** (پښتو ناول)
۶۱. دڅاڅکو هار (د يوه سړی لنډی کيسې)
۶۲. د کابل ښار اصلي معماري (مراد خانۍ)
۶۳. کوشنۍ سوداگره (پښتو ناول)
۶۴. د کابل ښار معماري - **بي بي مهرو**
۶۵. سرغندوی (ناب، مشهور) پوډري
۶۶. دارونکی سېلاب (پښتو ناول)
۶۷. خواریکښ قاضي (پښتو ناول)
۶۸. د پخوانيو جوماتونو **توپير** د نن سره
۶۹. د مور **وژونکی (قاتل)**، (پښتو ناول)
۷۰. د مور مېړه (پښتو ناول)
۷۱. مجموعه از دروس دينی مولوي صاحب خيرالله مخدوم
(جلد چهارم)
۷۲. لېونی **ملا** (پښتو ناول)
۷۳. **خوان شهيد** (پښتو ناول)
۷۴. **توده برستن** (پښتو ناول)
۷۵. نورک اکا (پښتو ناول)
۷۶. غریبک (پښتو ناول)
۷۷. د ژوند **خوږې** او **ترڅې** (پښتو ناول)
۷۸. الماء [ديارلس کلنه فلسطينی انجلۍ تر نږدېلې ودانۍ (پښتو ناول)]
۷۹. مجموعه از دروس دينی مولوي صاحب خيرالله مخدوم
(جلد پنجم)
۸۰. ادبي لښتې / چوب ادبی
۸۱. د ښاروالۍ کارېگر (پښتو ناول)
۸۲. د خاورو لاندې ښار (د عينک مسو کان ته څېرمه)
۸۳. شهرۍ زیر خاک (نزدیک معدن مس عينک)

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

۸۴. ساختمان های کانتینری
۸۵. کانتینري ودانۍ
۸۶. Architecture of Buddhist temple in Kabul city
۸۷. ښکلي هوسی (پښتو کیسه)
۸۸. خړه بیزو (پښتو کیسه)
۸۹. سور تنور (پښتو ناول)
۹۰. سپین کارغه (پښتو داستان)
۹۱. لېونی لېوه (پښتو داستان)
۹۲. بندي مرغه (پښتو داستان)
۹۳. بي وخته سپلاب (پښتو ناول)
۹۴. ملا نصرالدین سره د دوکي پایله (پښتو ناول)
۹۵. د پوی بهلول غوره پرېکړه (پښتو داستان)
۹۶. د کابل ښار لمړي گمرک اداري ودانۍ معماري
۹۷. **ناکامه مینه** (پښتو ناول)
۹۸. سنگلاخ دره او معماري
۹۹. عشق در کانتینر ها (ناول به زبان دری)
۱۰۰. مادل اندازه گیری اسلامی
۱۰۱. په گاونډ هېواد کې **زړه** بایلل (پښتو ناول)
۱۰۲. بازی ها و سپورت های محلی مردم افغانستان - جلد اول
۱۰۳. منار های غزنی - گذشته و حال
۱۰۴. توري چشمي (عينکي) پښتو ناول
۱۰۵. د چک ولسوالۍ نه (۹) برجه کلا
۱۰۶. د يوې شپې ناوې (بهرنۍ پښتو ناول)
۱۰۷. ښکلا (پښتو ناول)
۱۰۸. د نارنج غونډۍ
۱۰۹. د چوکي دهقان (بزگر، کروندگر)
۱۱۰. مشت نمونه خروار

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

- ۱۱۱. قلعه برگد عبدالاحمد خان
- ۱۱۲. قلعه بلند کلوله پشته
- ۱۱۳. منار غزنی الهامی برای منار جام
- ۱۱۴. د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د کار لاندې کتابونو لیست

۱. هنر خطاطی و میناتورۍ در مراد خانی
۲. هنر کلالی در مرادخانی
۳. بې وخته باران
۴. د ژوند پای

د افغانستان تاريخي کلاگانو ته، يوه لنډه کتنه

.....

د وخت او امکان په صورت کې

۱. پخسه در افغانستان (به زبان انگلیسی)
۲. تاريخ معماري افغانستان
۳. حويلي هاي آسمان خراش
۴. ارتباط گذشته، حال و آينده در معماري
۵. استعداد، سرعت و اقتصاد در معماري افغانستان
۶. شيطان چراغ
۷. خاطره ها

An Overview of Afghanistan's Historical Castles

Written by: Architect PHD Hashmatullah Atmar

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library